

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Clypevs Theologiæ Thomisticæ

Continens Tractatus de attributis, de visione Beatifica, de scientia Dei, ac
de ejus voluntate, & Providentia

Gonet, Jean-Baptiste

Parisiis, 1669

Disp. I. De existentia, & unitate Dei,

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77232](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77232)

TRACTATUS PRIMVS.

DE EXISTENTIA, ET VNITATE DEI, ejusque natura & attributis.

A quest. 2. D. Thomæ usque ad 12.

Convenienter D. Thomas Theologiam inchoat à Deo. Primò quia illa, ut ipsum nomen indicat, est sermo vel cognitio de Deo. Secundo, quia est sapientia suprema, medians inter diuinam & humanam: quare debet incipere ubi humana desinit, nempe à cognitione Dei. Tertio, quia est participatio diuinæ scientiæ, quæ primò essentiam diuinam, tanquam ejus objectum formale, secundariò verò creaturas, tanquam objecta secundaria, & materialia contemplantur. Denique, quia cum Deus sit subjectum, vel objectum Theologiæ (ut supra ostendimus) ejus essentia, & ratio, est primum principium, à quo cætera omnia quæ in ea pertractantur, dependent, & per quod tanquam per rationem à priori demonstrari debent.

Perlustratò igitur Theologiæ vestibulò, sacras ejus aedes ingredimur, & profundissima Diuinitatis Mysteria, scientiæque Sanctorum intima, & arcana, perferuari, & contemplari incipimus in hoc primo Tractatu, quem in quatuor disputationes dividemus. Prima erit de existentia, & unitate Dei. Secunda de ejus natura & quidditate. Tertia de attributis Dei in communi. Quarta de illis in particulari.

DISPUTATIO I.

DE EXISTENTIA ET unitate Dei.

Ad quest. 2. D. Thomæ.

Antequam D. Thomas de natura Dei, ejusque attributis disputare incipiat, præmittit id quod omnibus maximè necessarium est, scilicet cognoscere Deum esse: licet enim nulla scientia probet, sed præsupponat suum objectum, quoad an est, tamen quia Theologia, non solum est scientia, sed etiam sapientia, ad eam pertinet se reflectere circa sua principia, ea defendendo & explanando, & probare Deum esse, non ex propriis, sed rationibus acceptis à Metaphysica, quas tamen corrigat & perficit. Igitur cum S. Doctore in hac prima Disputatione, Primò resolvemus, an Deum esse sit per se notum, vel à nobis demonstrabile? Secundo, quinque demonstrationes de existentia Dei, quas tradit art. 3. breuiter exponemus. Tertio alias adjungemus, desumptas ex artificiosa mundi structura & mirabili hominis compositione. Quarto ostendemus, Deum non posse invincibiliter ignorari. Denique ut politeismum cum Atheismo simul expugnemus, agemus de unitate Dei, & evidentissimis rationibus demonstrabimus contra Gentiles & Paganos, pluralitatem Deorum esse impossibilem, vel, ut loquitur Athanasius, pluralitatem Deorum, esse nullitatem Deorum.

Tom. 7.

ARTICVLVS I.

An hæc propositio, Deus est, sit per se nota, vel à nobis demonstrabilis?

§. I.

Quædam præmittuntur ad resolutionem questionis necessaria.

Notandum primò, quod sicut duplex est veritas, una formalis, & alia objectiva; ita duplex est propositio: una formalis, quæ consistit in ipsis mentis conceptibus, quibus attingitur unio, seu connexio prædicati cum subjecto: alia objectiva, quæ est ipsa veritas objecti, quæ concipitur, vel enunciatur; aut ipsa unio, seu connexio prædicati cum subjecto. Quando ergo inquiritur, an hæc propositio, Deus est, sit per se nota, vel demonstrabilis, non est questio de propositione formali, sed objectiva.

Notandum secundò ex D. Thomæ hinc art. 1. propositionem per se notam, illam esse cujus prædicatum includitur in ratione & definitione subjecti: sicut enim Sol dicitur per se visibilis, quia non potest videri per aliud magis lucidum & visibile: ita & propositio vocatur per se nota, quæ non potest demonstrari, & manifestari per aliud prius & notius: unde cum essentia & quidditas rei, nihil habeat prius, per quod possit manifestari & demonstrari, illa propositio cujus prædicatum est de essentia subjecti, & includitur in ejus definitione, dicitur immediata, & per se nota.

Notandum tertio ex eodem S. Doctore ibidem, quod propositio per se nota est duplex: quædam est per se nota secundum se tantum; quædam verò per se nota secundum se, & quoad nos. Propositio per se nota secundum se tantum, est illa cujus prædicatum est de ratione subjecti, & quidditas prædicati & subjecti est nobis ignota. Propositio verò per se nota, secundum se, & quoad nos, illa dicitur cujus prædicatum est de ratione subjecti, & omnibus notum est de prædicato & subjecto quid sit; & hoc modo prima demonstrationis principia, cujus communissimos terminos, v. g. ens & non ens, totum & pars, nullus ignorat, dicuntur per se nota.

Notandum quarto ex eodem D. Thomæ ibidem in resp. ad 1. quod Deus dupliciter considerari potest: unò modò sub quadam communitate & confusione: in quantum scilicet est hominis beatitudo, vel quatenus continetur sub ratione boni ut sic, eò ferè modò quò quando videmus hominem à longè venientem, cum cognoscimus confusè quadam & universali cognitione, quatenus scilicet est ens vel corpus: aliò modò potest Deus considerari in particulari, & sub ratione primi entis, & quatenus est natura quædam omnium perfectissima, quæ est prima causa, & primum principium omnium aliarum.

E

§. II.

Quatuor conclusionibus difficultas proposita resolvitur.

5. Dico primò : hæc propositio, *Deus est*, est per se nota secundùm se. Ita D. Thomas hic art. 1.

Probatur : propositio per se nota secundùm se, est illa cujus prædicatum includitur in ratione & definitione subjecti, illa enim non potest demonstrari, vel notificari per aliquid prius, cùm nihil prius sit essentiâ & quidditate rei, ut diximus in secundo notabili : Sed prædicatum hujus propositionis, *Deus est*, includitur in ratione & definitione subjecti, cùm enim Deus sit ens per essentiam, & actus purus, existentia est de conceptu quidditativo divinæ essentiæ, & ne ratione quidem ab illa distinguitur, ut constabit infra dicendis : Ergo &c.

6. Dico secundò : hanc propositionem non esse per se notam quoad nos. Ita D. Thomas in eodem articulo, & 1. contra Gent. cap. 11. & de verit. quæst. 10. art. 12.

Probatur : illa propositio dicitur per se nota quoad nos, cujus prædicatum est de ratione subjecti, & subjecti quidditas non est nobis ignota : Sed in hac propositione, subjecti quidditas est nobis ignota, ut constat : Ergo illa non est per se nota quoad nos.

Confirmatur primò : propositiones per se notæ quoad nos, cognoscuntur à nobis sine ullo medio, & absque ullo discursu, ex sola terminorum apprehensione, ut constat in primis principiis : Sed Deum esse, non cognoscitur à nobis sine ullo medio & discursu, & ex sola terminorum apprehensione, sed mediâtè, & per effectus ab ipso productos : *Invisibilia enim Dei, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, &c.* ad Rom. 1. Ergo hæc propositio non est per se nota quoad nos, sed indiget demonstrari, per ea quæ sunt magis nobis nota : scilicet per creaturas, & per motus rerum sensibilium & corporalium. Unde D. Thomas 1. contra Gentes cap. 11. *Sicut nobis est per se notum, quod totum suâ parte sit majus, sic videntibus ipsam divinam essentiam, per se notissimum est Deum esse, ex hoc quod sua essentia est suum esse. Sed quia ejus essentiam videre non possumus, ad ejus esse cognoscendum, non per se ipsum, sed per eius effectus pervenimus.*

Confirmatur secundò : Deus cùm sit omnino immaterialis, & objectum à sensibus remotissimum, non potest immediatè movere intellectum nostrum ad sui cognitionem ; sed mediâtè tantùm, & per species, ac similitudines rerum sensibilium : Ergo hæc propositio, *Deus est*, non potest esse immediata, & per se nota, respectu nostri, sed tantùm mediata, & cognoscibilis, ac demonstrabilis ex rebus sensibilibus & corporeis : juxta illud Sapientiæ 13. *A magnitudine speciei & creature, cognoscibiliter poterat creator eorum videri.*

7. Probatur secundò conclusio aliâ ratione quam tangit D. Thomas hic art. 1. in argumento, *sed contra*. Illa propositio cujus oppositum aliquis cogitare potest, non est per se nota quoad nos, ut constat in primis principiis, quæ à nemine negantur, & de quibus nulla est dubitatio : Sed oppositum hujus propositionis, *Deus est*, aliquis cogitare potest ; dicitur enim Psal. 32. *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus* : Ergo illa non

A est per se nota quoad nos, sicut prima principiâ.

Dico tertio : hæc propositio, *Deus est*, intellecta de Deo ut contento sub ratione communi beatitudinis, vel boni, aut veri ut sic, est per se nota, etiam quoad nos. Ita D. Thomas in eodem art. in resp. ad 1. & 3.

Probatur : sicut homo naturaliter & sine electione appetit bonum ut sic, & beatitudinem in communi ; ita & illam immediatè, & sine ullo discursu cognoscit : Ergo etiam immediatè, & absque ullo discursu, cognoscit Deum sub quadam ratione confusa & universali, & sub communi, & confuso conceptu beatitudinis, seu boni aut veri ut sic : Sed ut notat S. Doctor ibidem, hoc modò cognoscere Deum, non est simpliciter illum cognoscere, sed tantùm secundùm quid ; sicut quando de longè aliquis videt hominem venientem, non cognoscit illum simpliciter, & ut talis est, sed secundùm quid, & sub ratione communi corporis aut viventis : Ergo &c.

Dico ultimò : hanc propositionem, *Deus est*, esse demonstrabilem, non quidem à priori, & per causam ; sed à posteriori, & per effectus à Deo productos. Est contra Nominales, & alios veteres Theologos, qui dicebant existentiam Dei sola fide teneri, nec posse naturali ratione demonstrari. Quam sententiam meritò damnat erroris D. Thomas 1. contra Gentes cap. 12. eamque ibidem impugnat. *Tum ex demonstrationis arte, quæ ex effectibus causas concludere docet. Tum ex ipso scientiarum ordine : nam si non sit aliqua scibilis substantia, supra substantiam sensibilem, non erit aliqua scientia supra naturalem, ut dicitur in 4. Metaphys. Tum ex Philosophorum studio, qui Deum esse demonstrare conati sunt. Tum denique ex Apostolica veritate asserente ad Rom. 1. invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Idem docet hic art. 2. ubi duplex genus demonstrationis distinguit : unam quæ est per causam, & dicitur propter quid, aliam per effectus, & vocatur quia, & fit quando per effectus qui sunt nobis notiores, procedimus ad demonstrandam causam, & hoc secundo modo dicit posse demonstrari Deum esse, per effectus ab ipso productos ; causa enim habens effectus notiores se quoad nos, potest per illos demonstrari esse, sicut ex fumo demonstratur ignem existere, & ex respiratione animal vivere.*

Confirmatur : Deus potest lumine naturali à nobis evidenter cognosci : Sed non potest cognosci immediatè, & sine discursu, ut supra ostendimus : Ergo solùm mediâtè, & per discursum, seu demonstrationem. Consequentia patet, quia non est alius modus cognoscendi rem aliquam. Major verò constabit ex pluribus testimoniis Scripturæ, & SS. Patrum, quæ infra referemus, ad demonstrandum contra Molinam, hanc propositionem, *Deus est*, non posse inviçibiliter ignorari.

Confirmatur : Deus potest lumine naturali à nobis evidenter cognosci : Sed non potest cognosci immediatè, & sine discursu, ut supra ostendimus : Ergo solùm mediâtè, & per discursum, seu demonstrationem. Consequentia patet, quia non est alius modus cognoscendi rem aliquam. Major verò constabit ex pluribus testimoniis Scripturæ, & SS. Patrum, quæ infra referemus, ad demonstrandum contra Molinam, hanc propositionem, *Deus est*, non posse inviçibiliter ignorari.

§. III.

Solvuntur objectiones.

8. Contra primam & tertiam conclusionem, nullum est argumentum alicujus momenti, contra secundam quadrupliciter arguitur. Primò, illa propositio est per se nota quoad nos, cui assentimur, conceptis terminis, & sine discursu : Sed huic propositioni, *Deus est*, assentimur sine discursu, & ex sola apprehensione terminorum : Ergo est per se nota, etiam quoad nos. Minor probatur : hoc nomine, *Deus*, intelligi-

itur apud omnes ens quò nihil majus, aut melius excogitari potest: Sed tale ens concipitur necessario existere; quia si non existeret, non esset melius omnibus quæ cogitari possunt: multò enim melius *esset* sine dubio, si actu necessario existeret: Ergo &c.

Secundò, ista propositio, *Deus est colendus*, est per se nota, etiam quoad nos; est enim primum principium sinderesis: Ergo & illa, *Deus, existit*: quandoquidem supponitur ad istam, tanquam ejus fundamentum.

Tertiò, si Deus non posset cognosci nisi per discursum, posset dari ignorantia invincibilis de Deo in multis infidelibus; quandoquidem aliqui sunt ita stupidi, ut non possint demonstrationes facere, aut vim illarum percipere: Consequens est falsum, ut infra ostendemus: Ergo & Antecedens.

Quartò, in sententia D. Thomæ, puer perveniens ad usum rationis, tenetur pro primo instanti se convertere in Deum: Sed in illo primo instanti, non potest ejus notitiam assequi per demonstrationem, vel discursum, cum vix per multum tempus id assequantur Philosophi: Ergo talem notitiam immediatè, & sine ullo discursu debet habere à natura, sicut habetur notitia primorum principiorum.

11. Ad primum, concessà Majori, nego Minorem; ad cujus probationem, in primis dici potest cum D. Thoma hic art. 1. ad 2. non esse verum quod omnes intelligant per hoc nomen, *Deus*, id quò nihil majus: ut melius cogitari potest, nam quidam dixerunt Deum esse corpus, ut Antropomorphita, Deo membra humana affingentes, & tamen corpus non est id quò nihil melius cogitari potest. Secundò hoc dato, nego Minorem; ad cujus probationem, dicendum est, quod illud quò nihil majus aut melius excogitari potest, importat existentiam in actu signato, sive in apprehensione, non tamen in re, & in actu exercito: ut enim docent Dialectici, in hoc distinguitur nomen à verbo, quod nomina significant solum rationes rerum in actu signato, & ut conceptas à nobis: verba autem illas significant in actu exercito, & per modum actionis, aut exercitij actualis; quando enim v. g. dicitur *amor*, actus amandi solum importatur, & significatur in actu signato, & ut possibilis: quando vero dicitur *amo*, tunc actus amandi importatur ut exercitatus, & actu existens: unde in hoc nomine, *Deus*, includitur tantum existentia in actu signato, & ut apprehensa, non tamen in actu exercito, & ut actù posita; sed illa relinquitur probanda per discursum & demonstrationem.

12. Ad secundum, concessò Antecedenti, quod immeritò negat Molina, nego consequentiam: licet enim cognitio practica supponat speculativam, non tamen necessarium est, quod si cognitio practica sit immediata, etiam speculativa sit talis: hoc enim principium, *Parentes sunt colendi*, est immediatum, licet non cognoscamus immediatè, quinam sint parentes nostri, sed per discursum, vel relationem aliorum. Ita etiam, quamvis non cognoscamus immediatè dari Deum, sed tantum per discursum, & per inspectum creaturarum, nihilominus hæc propositio, *Deus est colendus*, est immediata, & primum principium sinderesis.

13. Ad tertium nego sequelam Majoris, ut enim dicemus infra, ad hoc ut non habeat quis ignorantiam invincibilem de existentia Dei, non re-

Tom. 1.

A quiritur quod illa sit per se nota, & ante omnem discursum; sed sufficit quod per aliquem discursum facilem, & ex admirabili ordine, & gubernatione totius universi deductum, possit cognosci Deus. Sicut etiam non datur ignorantia invincibilis de præceptis decalogi, ut de adulterio, homicidio &c. quamvis per discursum sint deducta ex communissimis principiis naturalibus, ut docet D. Thomas 1. 2. quæst. 100. art. 1. & 3.

Ad ultimum dicendum, quod puer perveniens ad usum rationis, non tenetur se convertere ad Deum, ut cognitum distinctè & in particulari, sed confusè & in alio, scilicet sub ratione beatitudinis, vel finis ultimi honesti, nisi fortè in illo primo instanti (quod non est instans physicum sed morale) tanta detur ei illuminatio à Deo, quod etiam eum in particulari, & distinctè cognoscat, ut sæpe contingit in his qui nutriuntur in fide catholica, tunc enim tenetur ad Deum explicitè se convertere, ut ostendemus in Tractatu de peccatis.

14.

Disp. 9.
art. ult.

§. IV.

Difficile argumentum solvitur.

C Contra ultimam conclusionem objici potest difficile argumentum, quod sic potest breviter proponi. Objectum fidei non potest esse scitum, ut docet D. Thomas 2. 2. quæst. 1. art. 5. Sed ista propositio, *Deus est*, pertinet ad objectum fidei: Ergo non potest esse scita, nec consequenter demonstrata.

15.

Respondetur cum D. Thoma hic art. 2. ad 1. negando Minorem; nam Deum esse, illum esse unum, & similia, non sunt articuli fidei, sed præambula quædam ad fidem, & ideo per rationem naturalem nota esse possunt; fides enim præsupponit naturalem rationem, sicut gratia naturam; illa tamen per fidem teneri debent ab iis qui non capiunt demonstrationem.

Instabis: Philosophus Christianus acquirendo scientiam & demonstrationem de tali veritate, non amittit fidem circa illam: Ergo talis veritas per se pertinet ad objectum fidei. Consequentia patet, Antecedens probatur dupliciter. Primò, quia si Philosophus Christianus amitteret fidem circa illam veritatem, fieret infidelis: quandoquidem defectus fidei circa unum articulum, reddit simpliciter infidelem, iuxta illud Iacobi, *Qui peccat in uno factus est omnium reus.*

16.

Secundò probatur idem Antecedens: si fidelis acquirendo scientiam de existentia Dei, amitteret fidem de illa, sequeretur quod post acquisitionem scientiæ, minorem haberet certitudinem de illa veritate, quam antea; & sic quod acquirendo scientiam, fieret deterioris conditionis: Sed hoc videtur absurdum: Ergo & illud. Sequela Majoris probatur. Certitudo fidei est major certitudine scientiæ: Sed ille ante demonstrationem habebat certitudinem fidei, post illam verò habet tantum certitudinem scientiæ: Ergo minorem habet certitudinem de illa veritate, quam antea; imò rusticus fidelis, illi veritati cum majori firmitate & certitudine assentitur, quam Philosophus Christianus.

Respondeo negando Antecedens: cum enim ab eo qui habet demonstrationem de existentia Dei, hæc veritas, *Deus est*, non sit amplius cognoscibilis sub lumine obscuro divinæ revelationis, sed sub evidenti lumine primorum principiorum, manifestum est in illo non posse reman-

17.

E ij

nere fidem circa illam. Ad primam probationem in contrarium, neganda est sequela, illum scilicet Philosophum fieri infidelem: nam ille solum qui amittit fidem alicujus articuli, per formalem dissensum, sive discredendo, fit infidelis, non autem qui amittit fidem alicujus veritatis naturalis, quæ per accidens tantum ad illam pertinet, acquirendo claram & evidentem illius cognitionem, impossibilem cum fide & revelatione obscura; alioquin beati, & comprehensores, fierent infideles, quando per visionem beatificam amittunt fidem de mysteriis in via obscure revelatis.

18. Ad secundam probationem, in primis dici potest, quod ille qui acquirit demonstrationem, & scientiam de ista veritate, *Deus est*, minorem quidem habet de illa certitudinem quam antea, non tamen propterea fit deterius conditionis; quia melius est habere scientiam quam fidem, de illis objectis de quibus potest haberi, & quæ per accidens solum pertinent ad fidem: ut constat in B. Virgine, & in Apostolis, qui licet non haberent fidem, sed cognitionem claram & intuitivam humanitatis Christi, non tamen propterea erant deterius conditionis quam nos, qui de illa non habemus nisi fidem & cognitionem obscuram. Neque obstat quod certitudo fidei sit major quam scientiæ: illa enim minor certitudo quæ est in scientia, compensatur per evidentiam, quæ non reperitur in fide.

19. Secundò respondent Bannez, & Medina, quod quamvis Philosophus Christianus non credat per fidem illam veritatem, *Deus est*, ob defectum rationis formalis, & obscuram revelationis, in eo tamen est certitudo fidei: quia fides & scientia, inquit, sese mutuò iuvant, in his in quibus non opponuntur; unde cum non opponantur in certitudine, se mutuò iuvant in illa; & ita certitudo scientiæ in Philosopho Christiano, roboratur & perficitur per certitudinem fidei.

20. Verùm hæc responsio, nisi ampliùs explicetur, plenè non satisfacit, & potest hoc argumento efficaciter impugnari. Nullus habitus potest influere in objectum, in quo non relucet ejus ratio formalis sub qua; aliàs ferretur extra proprium specificativum: Sed in hac veritate, *Deus est*, quando est semel cognita per demonstrationem, ampliùs non relucet ratio formalis fidei, nempe revelatio obscura: Ergo fides non potest tunc influere in eam, certitudinem supernaturalem, & majorem quam scientia nata sit parere.

Ut ergo hæc difficultas penitus evacuetur, dicendum est, quod licet habitus fidei in Philosopho Christiano, non possit per se, & directè se extendere ad illam propositionem, nec proinde directè in eam influere certitudinem supernaturalem: indirectè tamen, & per accidens potest illam attingere, quatenus scilicet illa virtualiter & implicite continetur in aliis propositionibus obscure revelatis, & per se pertinentibus ad fidem, quales sunt istæ, *Deus est trinus*, *Deus est incarnatus*. In quibus ista, *Deus est*, virtualiter & implicite continetur; & ita ex certitudine fidei, formaliter terminata ad has propositiones, per accidens resilire potest in assensum scientificum hujus propositionis, *Deus est*, certitudo quædam supernaturalis, & major quam scientia nata sit facere. Ex quo fit, quod Philosophus Christianus, acquirendo scientiam, non fiat deterius conditionis quam antea, & quod minorem non

A habeat certitudinem de illa veritate, quam rusticus fidelis. Aliam solutionem dabimus in Tractatu de fide, disp. 1. art. 6.

§. V.

Solbitur aliud argumentum.

21. Objicitur etiam contra ultimam conclusionem: per effectus improporcionatos non potest aliquid de causa demonstrari: Sed creaturæ sunt effectus Dei improporcionati, cum Deus sit infinitus, & creaturæ finitæ: Ergo Deum esse, non potest demonstrari per creaturas.

B Confirmatur primò: omnis demonstratio debet constare ex necessariis: Atqui creaturæ non sunt necessariae, sed contingentes, cum possint esse & non esse: Ergo Deum esse, ex creaturis demonstrari non potest.

Confirmatur secundò: cum effectus sit extrinsecus causæ, per illum non magis videtur existentiam causæ demonstrari posse, quam per extrinsecum testimonium alicujus testificantis, & assentis illam existere: Sed extrinsecum dicentis testimonium, non potest habere rationem medij, quò demonstretur aliquid esse: Ergo neque ex creaturis, quæ sunt effectus Dei, potest ejus existentia demonstrari.

C Ad objectionem respondeo cum D. Thoma hic art. 2. ad 3. quod per effectus improporcionatos, non possumus perfectam habere cognitionem de causâ, quantum ad essentiam; tamen per quemcunque effectum, sive proporcionatum, sive improporcionatum, possumus demonstrare causam esse, licet per illos non possumus perfectè secundum essentiam eam cognoscere. Unde in forma respondeo distinguendo Majorem: per effectus improporcionatos, non potest causa demonstrari, quantum ad quid est, concedo: quantum ad an est, nego.

D Ad primam confirmationem dicendum, quod licet creaturæ sint contingentes, & possibile esse & non esse, dependentia tamen quam habent à Deo in existendo & operando, essentialis est & necessaria: cum omneens per participationem, essentialiter pendeat in essendo & operando ab ente per essentiam. Unde ex tali dependentia creaturarum à Deo, in existendo & operando, sumitur medium aptissimum & necessarium, ad demonstrandum Deum esse, ut magis constabit quando demonstrationes D. Thomæ exponemus.

E Ad secundam confirmationem, nego Majorem: licet enim per extrinsecum dicentis testimonium non possit existentia alicujus causæ demonstrari, bene tamen per effectus ab illa productos, & essentialiter ab ea dependentes. Ratio est primò, quia causa est virtualiter in effectu, cum sit aliquid ipsius. Secundò, quia definitio effectus est quodammodo descriptio causæ, ut constat in hoc syllogismo: *Quicquid respirat, habet pulmones: homo respirat: ergo habet pulmones*. Hoc enim quòd est respirare, est veluti descriptio pulmonum, qui sunt organa data ad respirandum. Tertiò, cum effectus sit aliquid notius causâ, potest illam manifestare, & esse modus sciendi. Extrinsecum verò dicentis testimonium, hæc tria non habet: non continet enim virtualiter rem quam enunciat, neque est aliquid ejus, sed potius ipse testificantis. Illud etiam non est definitio vel descriptio rei manifestandæ, neque modus sciendi, illam manifestans

per aliquid notius; sed se habet sicut propositio, quæ simpliciter rem enunciat & affirmat, & ideo evidentia in attestante non excludit fidem, sicut demonstratio à posteriori, & per effectus, ut dicemus in Tractatu de fide.

Disp. 1.
art. 7.

ARTICVLVS II.

Expugnatur Atheismus, & existentia Dei, multiplici ratione demonstratur.

25. **Q**uinqve rationes principales elegit D. Thomas hic art. 3. ad probandum Deum esse, & ad destruendum Atheismum, sicut olim David ad debellandum & prosternendum Goliath, elegit sibi quinque limpidissimos lapides de torrente, & misit eos in peram pastoralem, ut dicitur 1. Regum 17. Prima desumitur ex parte motus, & probat dari aliquod ens immobile, & ab omni mutatione liberum. Secunda ex ratione causæ efficientis, & probat Deum esse primum principium, & primam causam efficientem omnium rerum. Tertia ex ratione contingentis, & necessarii, & demonstrat Deum esse ens necessarium, & à se. Quarta ex diversis gradibus bonitatis & perfectionis, qui in rebus inveniuntur, & ostendit Deum esse primum ac perfectissimum ens. Quinta ex gubernatione rerum, & probat Deum esse primum & supremum hujus universi providorem & gubernatorem.

26. His quinque demonstrationibus, ut hic rectè advertit Caietanus, S. Doctor probat quinque conditiones, seu attributa divinitatis, quæ non possunt nisi in ente increato reperiri. Ex immobilitate enim probatur attributum immutabilitatis, ex quo deducitur immensitas, & æternitas. Ex ratione primi efficientis, sumitur ejus omnipotentia circa creaturas. Ex eo quod sit ens à se, & necessarium, sumitur omnis perfectio, bonitas, immaterialitas, & ratio actus purissimi. Ex eo quod sit maximum & primum ens, ejus simplicitas & eminentia demonstrantur, & probatur quod non sit corpus, quod non sit in prædicamento, quod sit suum esse, quod sit infinitus, unus, &c. Ex eo denique quod sit primus & supremus mundi gubernator, demonstratur ejus sapientia, providentia, amor, iustitia, misericordia, aliæque perfectiones, & attributa, quæ relucet in gubernatione hujus universi; & sic his quinque viis inclusit D. Thomas omnia quæ ad manifestanda Dei attributa possunt conducere.

In hoc ergo articulo has quinque demonstrationes D. Thomæ exponemus, postea alias subiciemus, ex artificiosa mundi structura, & mirabili compositione hominis; denique ostendemus non posse dari, etiam apud homines barbaros & agrestes, ignorantiam invincibilem de existentia Dei.

§. I.

Exponuntur due primæ rationes D. Thomæ.

27. **P**ro intelligentia harum demonstrationum, supponendum est primò, quod subordinatio in causis moventibus & efficientibus, potest esse duplex; una per accidens, & accidentalis: alia per se, & essentialis. Accidentalem vocamus eam quæ est inter causas particulares, quarum una supponit aliam à qua fuit producta in esse, & ista alteram, per quam similiter fuit produ-

Tom. I.

A cta, & sic de cæteris. Exemplum rem declarabit; ut pater v. g. generet filium, supponit prius illum à quo productus fuit, & iste alium adhuc priorem, & sic de reliquis: illa ergo subordinatio quam pater dicitur habere ad omnes antecessores suos, in ordine ad productionem filij, dicitur accidentalis. Primo, quia quod una causa particularis producat talem effectum, est omnino præter intentionem illius actionis, per quam fuit in esse producta ab alio agente, ut optimè dicit D. Thomas in commentario libri de causis, lectione prima sub finem; & propterea pater producens filium, dicitur ei à quo productus fuit, solum subordinari accidentaliter in tali productione. Secundo, quia pater producens filium, non subordinatur suis antecessoribus in tali productione, tanquam causis actu secum influentibus in effectum, aut tanquam applicantibus virtutem suam ad agendum (quomodo causa particularis, universali subordinatur) sed dicitur solum eis subordinari, in quantum recepit ab eis esse, quod necessariò prius habere debuit, quam posset operari; & sic non in ordine causandi, sed potiùs in ordine essendi, dicitur eis subordinari; & propterea non mirum quod talis subordinatio dicatur accidentalis in ordine ad agendum, quandoquidem illa non est in eodem ordine. Subordinatio verò essentialis dicitur illa, quæ est inter causas, quarum una per se & essentialiter, in agendo & movendo dependet ab alio simul influente, & concurrente, vel eam applicante ad agendum: qualis subordinatio reperitur inter causas particulares & universales, v. g. inter terram & solem, & inter creaturas & Deum, ut docet D. Thomas 1. 2. quæst. 109. art. 1.

28. Secundo supponendum est, quod licet posset admitti processus in infinitum, in causis & moventibus per accidens subordinatis, sicut de facto daretur in leonibus generantibus & genitis, si mundus fuisset ab æterno quoad successiva; non tamen dari potest in causis & moventibus per se subordinatis, & in causando & movendo, ab actuali superiorum influxu dependentibus: tum quia aliàs daretur simul infinita actu multitudo agentium, cum non possent actu influere nisi existerent; tum etiam, quia aliàs nunquam reiprà produceretur effectus: quia causa proxima à quâ debet immediatè produci, nunquam agit, nisi dependenter ab influxu causæ superioris; nec illa, nisi alia superiori influente, si detur, & sic consequenter; ita ut necesse sit influxum omnium causarum superiorum, mediis causis propinquantibus pervenire ad causam proximam, ad hoc ut illa agat; nusquam autem perveniret ad illam, si daretur ibi processus in infinitum; quia infinita illa multitudo causarum non esset pertransibilis: Ergo &c. Videndus est D. Thomas infra quæst. 46. art. 2. ad 7. ubi dicit, *Ita causis efficientibus impossibile est procedere in infinitum per se: sed per accidens in infinitum procedere in causis agentibus, non reputatur impossibile. Unde non est impossibile quod homo generetur ad hominem in infinitum: esset autem impossibile, si generatio hujus hominis dependeret ab homine, & à corpore elementari, & à sole, & sic in infinitum.*

29. Tertiò supponendum est, quod primus motor omnino immobilis, Deus est. Probatur hæc suppositio: nomine Dei intelligimus id quò nihil majus aut melius excogitari potest: Sed pri-

E iij

us motor penitus immobilis, talis est: Ergo est Deus. Major constat, Minor probatur. Primus motor omnino immobilis debet esse actus purus, quia debet carere omni potentialitate, siquidem intantum aliquid est mobile, inquantum est in potentia; unde restat illud quod nullo modo est mobile, nullo modo esse in potentia, sed actum purum: illud autem quod est actus purus, carens omni potentialitate, de necessitate omnem perfectionem imaginabilem præhabere debet; quia si aliqua perfectio illi deesset, esset in potentia ad illam: Ergo sequitur primum motorem penitus immobilem, esse id quod nihil majus aut melius excogitari potest.

30. Confirmatur: primus motor omnino immobilis, debet esse ens increatum, necessarium, æternum, immensum, intelligens, imò & sua intellectio: Ergo debet esse Deus. Consequentia patet, Antecedens verò probatur quantum ad singulas partes. Et in primis quod debeat esse increatum, evidens est: si enim esset creatum, esset mutabile: siquidem omne quod creatum est, mutabile est, saltem transeundo de non esse ad esse, & de esse ad non esse. Quod etiam illud sit necessarium constat: ens enim omnino immobile, & incapax omnis mutationis, non potest aliter se habere: Sed quod non potest aliter se habere, est necessarium: Ergo ens omnino immobile, necessarium est. Item cum immutabilitas sit ratio à priori æternitatis, ens omnino immobile & immutabile, debet esse æternum. Similiter cum movens & motum debeant esse simul, etiam supposititaliter, quando movens movet per internam virtutem (ut infra ostendemus, quando agemus de immensitate) primus motor omnino immobilis, cum sit causa motuum omnium aliarum rerum, debet supposititaliter esse præsens omnibus rebus, & consequenter immensus. Denique cum primus motor debeat cetera omnia movere, & dirigere in suos fines, debet illos cognoscere, ac proinde esse intelligens; & cum sit immobilis, & actus purus, debet esse sua intellectio, alioquin se haberet in potentia ad illam, quod repugnat actui puro. Non potest ergo melius & efficacius demonstrari Deum esse, quam probando dari unum primum motorem omnino immobilem, & qui (ut loquitur Boëtius) *immotus, stabilisque manens, dat cuncta moveri*. His præmissis.

31. Facile intelligitur prima ratio D. Thomæ, quæ sic potest in forma proponi. Datur unus primus motor omnino immobilis: Sed ille est Deus: Ergo datur Deus. Minor constat ex ultima suppositione: Major autem sic probatur à D. Thomæ. Omne quod movetur, ab alio movetur: Sed in moventibus & motis per se subordinatis, non potest dari processus in infinitum: Ergo deveniendum est ad primum movens immobile, quod à nullo moveatur, & quod immotum manens, cuncta alia moveat. Minor constat ex tertia suppositione: Major autem, præterquam quod expressè habetur apud Aristotelem 6. & 8. Phys. & est commune & tritum axioma, apud omnes Peripateticos, & veteres Philosophos receptum, evidenter demonstratur à D. Thomæ, ex natura ipsius motus. Quod enim movetur, est in potentia ad id quod movetur: quod autem movet, est in actu; quia movere, est reducere aliquid de potentia in actum, id est perducere aliquid ut actu habeat id ad quod est in potentia: nihil autem reducitur in actum per id quod est in

A potentia, sed per id quod est in actu (potentia enim non habet vim reducendi, sed recipiendi) movens ergo debet esse in actu, mobile in potentia: est autem impossibile quod aliquid sit simul in actu & potentia, respectu ejusdem, quia actus & potentia contradictorias rationes important: quod enim est in potentia ad aliquid, non habet illud: quod vero est in actu, habet illud, vel aliquid illo eminentius, ratione cuius non est amplius in potentia, sed in actu: Ergo impossibile est quod aliquid moveat seipsum, & simul sit movens & motum, respectu ejusdem, sed quidquid movetur, ab alio debet moveri.

B Nec veritatem hujus principij, hujusque demonstrationis vim & efficaciam enervare, vel infringere possunt instantie quorundam recentiorum, quibus displicet hoc principium à D. Thomæ assumptum: eo quod illud plurimum faveat Physicæ præmotioni, quam illi rejciunt. Unde dicunt, principium illud Aristotelicum. *Omne quod movetur, ab alio movetur*, non esse universaliter verum, nec sufficienter adhuc demonstratum: plura enim sunt (inquiunt) quæ per actum virtutem videntur sese movere, & reducere ad formalem: ut videre est in viventibus, quæ agunt, & se movent à principio intrinseco; in gravibus & levibus, quæ se movent ad centrum; in aqua calida, quæ restituit se ad pristinam frigiditatem; & in voluntate creata, quæ cum sit potentia libera, seipsam movet & determinat ad agendum, nec ab aliquo agente movetur & determinatur, alioquin ejus libertas & indifferencia tolleretur.

C Verùm hæc instantia frivola sunt, & procedentes ex falsis principiis, unde ad primam facile responderetur, in viventibus, omnes motus vitales procedere à motu cordis, qui est primum vivens, & ultimum moriens, motum verò cordis esse à generante: non repugnat enim, quod aliquis motus vitalis procedat & derivetur ab aliquo extra se, quando motus ille vitalis est primus & id à quo ceteri inchoantur; qualis est motus cordis in vita sensitiva, & prima intentio finis in vita morali & rationali: unde sicut ista est à Deo, ut speciali motore: ita & motus cordis à generante, quod cum vitam inchoet, etiam primum vitæ motum inchoare debet. Similiter motus levium & gravium ad centrum, & recuperatio frigiditatis in aqua calida, fiunt virtute generantis, quod in emanatione passionum complet generationem suam, & quod, licet interdum non sit immediatè præsens per seipsum, quando fiunt illi motus, est tamen præsens mediatè & virtualiter, ratione naturæ, quæ est terminus primarius generationis, & quæ se habet ut medium connectens actionem generantis cum ipsis passionibus. Sed hæc ad Philosophiam spectant.

E Ad aliam verò instantiam, quæ est de voluntate creata, quæ cum sit potentia libera, seipsam movet & determinat, facile responderetur, quod voluntati creatæ eo modo competit se movere & determinare, quo libera est: unde cum non sit primum, sed secundum liberum, ei non competit per se primò, & independenter à quocumque alio libero, se movere & determinare, sed secundario tantum, & dependenter à motione, & determinatione primi liberi, primique determinantis, ut suo loco ostendemus. Unde D. Thomas infra quæst. 105. art. 4. ad 2. & 3. dicit,

Moveri ex se, non repugnat ei quod moveatur ab alio; quod amplius explicat, & latius expendit quaest. 3. de malo arti. 2. ad 4. ubi haec scribit: Manifestum est autem, quod cum aliquid movet alterum, non ex hoc ipso quod est movens, ponitur quod sit primum movens: unde non excluditur quin ab altero moveatur, & ab altero habeat similiter hoc ipsum quod movet. Similiter cum aliquid movet seipsum, non excluditur quin ab alio moveatur à quo habet hoc ipsum quod seipsum movet, & sic non repugnat libertati, quod Deus est causa actus liberi arbitrij.

34. Adde quod, quamvis daretur, Deum vt motorem particularem, non movere, nec applicare voluntatem ad actus deliberatos; negari tamen non posset, quin ut motor uniuersalis eam moueat, & determinet ad primam volitionem seu intentionem finis, qui est actus indeliberatus: quod sufficit ad verificandum illud principium Aristotelis, *Omne quod moveatur, ab alio moveatur*: sic enim voluntas non movet seipsam ad electionem mediorum, & alios actus deliberatos, nisi ut prius mota, & applicata à Deo, virtualiter saltem & mediata.

35. Eandem demonstrationem eludere conantur Athei, recurrendo ad processum in infinitum, quem dicunt in causis moventibus & motis non esse impossibilem, ut constat in sententia D. Thomae, & aliorum qui docent mundum potuisse esse ab aeterno, secundam permanentia & successiua: in tali enim casu evidens est quod daretur processus in infinitum in generationibus leonum vel hominum. Verum huic evasioni Atheorum iam aditum praclusimus, ostendimus enim quod quamvis in causis per accidens subordinatis, possit concipi vel dari processus in infinitum, hoc tamen repugnat in causis per se & essentialiter subordinatis, rationemque disparitatis assignavimus: quia in causis per accidens subordinatis, ultimum movens non debet expectare motum & influxum causarum priorum, nec ab illis moveri, aut applicari ad agendum, v. g. quia leo generans, per se & immediate in sua actione non dependet ab alio à quo est genitus, nec ei per se subordinatur, sed per accidens tantum & mediata, quatenus ab illo recepit naturam & potentiam generativam, non repugnat dari processum in infinitum in generationibus leonum, si mundus fuisset ab aeterno productus: in moventibus autem per se subordinatis hoc omnino repugnat, quia in illis ultimum movens non movet nisi motum & applicatum à priori, & istud ab alio, & sic deinceps: unde cum infinitum non sit pertransibile, si in illis daretur processus in infinitum, ultimum movens nunquam moveret; ut constat manifestè exemplo horologii, in quo si essent infinite rotæ, & qualibet dependeret in suo motu ab alia superiori, nec posset moveri nisi dependeret ab illa prius movente; nulla esset quæ posset ultimo moveri, & pulsare horas: quia nunquam posset deveniri ad primam, quæ cæteras omnes moveret, cum infinita illa multitudo rotarum nunquam esset pertransibilis.

36. Secunda demonstratio D. Thomae sumitur ex ratione causæ efficientis, & potest sic breviter exponi. Prima causa efficiens est Deus: Sed datur una prima causa efficiens: Ergo datur Deus. Major constat, prima enim causa dicitur illa, quæ est independens ab omni alia in causando, atque adeo in essendo; cum causare & operari

A sequatur ipsum esse: nihil autem aliud nomine Dei intelligitur, quam aliquod ens, quod est à se, & independens à quocumque alio: Ergo &c. Minor verò probatur: videmus enim in rebus istis inferioribus & sensibilibus, esse ordinem causarum efficientium, nec tamen inveniri, nec possibile esse, quod aliquid sit causa sui ipsius, quia sic esset antequam esset: ut enim aliquid efficiat, debet habere esse, quia quod nihil est: nihil operatur: ut autem efficiatur, debet non esse: quod enim est, non fit, sed factum est. Cum ergo in causis efficientibus, per se subordinatis, non possit dari processus in infinitum (vt iam ostendimus) necesse est ponere aliquam primam causam efficientem. Hæc demonstratio similis est præcedenti, & eodem modo defendenda, ejuſque vis & efficacia magis constabit ex dicendis in sequenti, ubi omnia Atheorum effugia confutabimus, eorumque latibula destruemus.

§. II.

Explicantur alie rationes D. Thomae.

Tertia ratio D. Thomae sumitur ex contingenti & necessario, & potest sic proponi. Datur in rerum natura aliquod ens necessarium, de cuius ratione & essentia est quod sit, & existat necessario: Sed tale ens est Deus: Ergo datur Deus. Minor constat: ens enim necessarium, debet esse à se, & improductum, ac independens, ac proinde Deus: nomine enim Dei, nihil aliud intelligimus. Major verò, in qua solum est difficultas, probatur: si non datur aliquod ens necessarium, & de cuius essentia sit esse & existere, sequitur omnia entia quæ sunt in rerum natura, esse contingentia, & possibile esse & non esse: Sed hoc implicat contradictionem: Ergo in rerum natura debet dari ens aliquod necessarium, de cuius essentia sit actu & necessario existere. Major constat, Minor verò probatur. Si enim omnia entia quæ sunt in rerum natura, essent contingentia, & possibile esse & non esse, nullum planè ens de facto daretur à parte rei: Sed hoc est contra sensum, & manifestam experientiam: Ergo omnia entia quæ sunt in rerum natura, non possunt esse contingentia. Sequela Majoris probatur: illa quæ ex se, & ex sua ratione specifica & essentiali, possibilitatem solum habent ad existendum, non possunt poni in rerum natura, nec reduci de potentia in actum existendi, nisi per ens aliquod necessarium, & cui per se & ex natura sua conveniat existere: Sed contingentia ex se & ex sua ratione specifica essentiali, habent solum possibilitatem ad existendum; definitur enim contingens, quod habet potentiam ad essendum vel non essendum: Ergo si omnia quæ sunt in mundo sint contingentia, & nullum detur ens necessarium, nihil omnino erit in rerum natura, nullumque dabitur ens à parte rei. Minor & consequentia patent, Major autem & ratione probatur & exemplis suadet. Illa quæ per se & ex ratione specifica dicunt solum possibilitatem ad aliquem actum vel formam, non possunt illam habere, nec in illum actum reduci, nisi per aliquam causam, quæ vel formaliter, vel eminenter talem actum contineat: sicut quia aer ex natura sua, & ex proprijs principijs, est solum in potentia ad lucem, non potest fieri actu lucidus, nisi illuminetur à sole, aut aliquo alio corpore, cui per se & ex proprijs

principijs, lux in actu conveniat: similiter quia aqua, ex se & ex natura sua, est solum in potentia ad calorem, non potest fieri actu calida, nisi recipiat calorem ab igne, qui est actu & formaliter calidus: Ergo similiter illa, quae ex sua natura, & ratione specifica, habent solum possibilitatem ad esse (qualia sunt contingentia ut ostendimus) debent necessario reduci ad actum existendi, per ens aliquod necessarium, & quod habeat ex se & ex sua natura existere.

38. Confirmatur: quotiescumque aliquid per participationem, & per accidens alicui convenit, debet hoc illi convenire per illud cui per se & per essentiam talis ratio convenit; quia secundum commune axioma, quod est tale per participationem, debet esse tale per id quod est tale per essentiam: Sed esse convenit solum per accidens, & per participationem, rebus contingentibus, ut constat: Ergo debet hoc illis convenire per aliquid aliud, cui per se & per essentiam existere conveniat, ac proinde quod sit ens a se & necessarium.

39. Respondent primò Athei: non esse necesse recurrere ad aliquod ens cui necessario existere conveniat, ad hoc ut contingentia existant: quia licet existere, solum contingenter & accidentaliter conveniat contingentibus, positò tamen quod existat, poterit communicare esse alteri contingentibus: sicut licet calor accidentaliter solum aquae conveniat, tamen eo ipso quod sit calida, potest aliud corpus calefacere.

Sed contra: sicut aqua non posset esse actu calida, aut calefacere, nisi daretur aliquod ens, cui per se & necessario calor conveniret, & a quo primò talis qualitas oriretur, & mediàtè vel immediatè in aquam diffunderetur: ita non posset etiam contingens, esse actu existens, nec facere quod aliquid actu existeret, nisi tandem esse quod participat, resunderetur in aliquod principium, cui per se, necessario, & ex sua natura, existere conveniat.

Confirmatur & magis declaratur hæc ratio, eodem exemplo aquae. Sicut enim aqua calida, alium calorem producit, non censetur esse principium radicale, & principale illius caloris quem communicat & diffundit in aliud subiectum, quia illa non habet calefacere ex proprijs, nec per aliquam formam sibi intrinsicam, & ex proprijs principijs convenientem; sed talis calor ultimè reducitur in substantiam ignis, tanquam in ejus principium radicale & principale. Ita similiter, existentia alicujus effectus contingentis, ab aliqua causa etiam contingentis producti, debet necessario reduci in aliud principium radicale & principale, quam in illam causam contingentem: quia etiam esse seu existere, non est in ea tanquam in principio radicali & principali, sed est illi merè accidentale, & prorsus ab intrinseco illi conveniens.

40. Respondent secundò Athei: quodlibet contingens in particulari, de possibilitate ad actum existendi redactum esse, per aliud individuum quod erat existens, & istud per illud quod erat similiter existens, non tamen tota illorum collectio, cum sit infinita, & cum in infinita multitudine non valeat illatio à singulis ad omnia; positis enim infinitis v. g. caelorum circulationibus in futurum, post quamcumque foret alia, non post omnes; & positis infinitis generationibus ab aeterno, ante quamcumque foret alia; non ante omnem. Similiter dicunt, quodlibet contingens

A in particulari esse ab alio productum, non autem omnia simul & collectivè sumpta.

Hæc responsio est præcipuum effugium, seu labulum Atheorum, quare efficaciter confutanda est, ut ex ejus impugnatione veritas existentiae Dei, & vis ac efficacia rationis iam expositae, magis elucescat. Et in primis illa supponit processum in infinitum, in causis etiam per se subordinatis, esse possibilem, quem tamen supra ostendimus manifestè repugnare. Item illa temerè & sine fundamento ponit à parte ante, infinitam multitudinem entium, & causarum, vel effectuum. Præterea evidenti ratione confutari potest: quamvis enim in multitudine infinita non valeat consequentia à singulis ad totum, in prædicatis sumptis à quantitate continua vel discreta, aut illi affinis, ut constat in exemplis adductis: secus tamen in omnibus alijs; præsertim si illa sint quidditativa & essentialia. At impotentia essendi à seipso, seu indigentia recipiendi esse ab alio, in re contingentibus, non est prædicatum quantitatis continuæ vel discretæ, nec illi affine; sed est prædicatum essentialiale, conveniens illi absolute & ex limitatione, & imperfectione suae essentiae, quae non est illi sufficiens fundamentum essendi: Ergo illa convenire debet, non solum singulis contingentibus distributivè sumptis, sed etiam toti eorum collectioni, & bona esse illatio: quodlibet contingens sigillatim, & in particulari, indiget recipere esse ab alio: Ergo & omnia collectivè sumpta. Minor & consequentia patent: Major autem probatur primò inductione aliorum attributorum essentialium, & abstractantium à quantitate. Quia enim v. g. singuli homines sunt rationales & risibiles, verum est dicere, totam illorum multitudinem & collectionem, quamvis infinita poneretur, esse similiter rationalem & risibilem. Et si singuli equi essent albi, verum esset dicere totam illorum multitudinem esse albam: idque non alia de causa, nisi quia collectio nihil addit singularibus, quod impediatur prædicata illa; etiam multitudini toti conveniat. Secundò probatur eadem Major ratione à priori: quia collectio omnium particularium, nihil aliud addit supra quodlibet particulare in illa inclusum, nisi quantitatem aliquam, permanentem vel successivam, continuam vel discretam: cum igitur omnium collectio nullà alià ratione differat à singulis, nisi penes majorem aut minorem quantitatem, quam addit supra illa, hinc fit ut in his tantum prædicatis quae quantitatem aliquò modò important, non liceat argumentari à singulis ad omnia, & à distributivo ad collectivum: omnino autem liceat in reliquis prædicatis, quae conveniunt rebus secundum se, & quae nullò modò quantitatem important.

C Confirmatur & magis illustratur hic discursus, varijs exemplis aptissimis. Sicut enim si darentur aëres infiniti, quorum unus alterum illuminaret usque in infinitum, omnes illi lumen & illuminationem suam resunderent in solem, vel in aliquod aliud luminare, cui per se lux conveniret, & à quo lucem & illuminationem per se reciperent: quia scilicet aëri solum convenit per se & ex essentia sua, habere potentiam ad lucem & ad illuminationem. Item sicut ex multiplicatione v. g. lapidum infinitorum non ideo poneretur quod tota illorum collectio exigeret motum sursum, aut circularem, quia singuli qui ponuntur, carent principijs ad motum illum inclinantibus. Ita similiter, quia cuilibet enti contingentibus, con-

41

venit

venit solum ex ratione sua specifica, habere potentiam ad essendum: ideo quantumcumque concedamus dari processum in infinitum, in individuis sibi invicem succedentibus, & se invicem successivè producentibus, nihilominus tamen deberent omnia illa, sive collectivè, sive distributivè sumpta, reduci de potentia in actum existendi, per aliquod ens necessarium, & cui per se & ex sua natura conveniat existere. Sicut enim infinitas illa lapidum non elevat illos ad aliam speciem & naturam, nec ad exigentiam alterius motus, quam illius quò tendunt ad centrum, & ad locum deorsum: ita infinitas illa entis de se contingentis & potentialis, non potest elevare totam illorum congeriem & collectionem, ad hoc ut sibi sit radix sufficiens existendi, vel ut se extrahat à potentialitate, ad actum existendi, sine influxu, & concursu alicujus entis necessarij, & à se existentis. Quemadmodum ergo manifestè repugnat, lapides finitos non habere quidem vim movendi se sursum, & ideo egere extrinseco motore, secùs autem si ponantur infiniti; aut lampades finitò numerò extinctas, non habere vim se accendendi, ideoque egere igne extrinseco, secùs autem si ponantur in numero infinito. Ita evidenter implicat, quod entia contingentia finita, sigillatim, ac distributivè sumpta, non possint se reducere ad actum essendi, bene tamen si sint infinita, & si sumatur tota eorum collectio. Quasi verò multiplicatio indigentium tollat indigentiam, & non potius eam augeat, magisque extendat.

43. Confirmatur ampliùs: cum omne accidens à subjecto per se dependeat, omnis intellectio ab intellectu, omnis generatio à materia, & quilibet dies ab emanatione Solis: quamvis fingatur collectio infinita accidentium, & intellectio, aut processus in infinitum generationum, & dierum: illa infinitas non eximit magis collectionem quam singularia, à suis causis per se. Et si Athei non possunt absolvere generationes à dependentia à materia prima, quam idcirco aeternam fingunt: multò minùs possunt illas absolvere ab uno primo efficiente, improducto: quia tale efficiens, magis est necessarium entibus contingentibus, quam materia generationi; cum illa prima causa efficiens, materiam producere possit: materia autem prima, cum sit infimum omnium entium, & propè nihil, non possit obire munus hujus primæ causæ efficientis. Et certè in hoc apparet mira stupiditas & dementia Atheorum, quod concedant dari materiam primam, omnino improductam, & ab aeterno existentem, & negent dari primam aliquam causam efficientem, ac improductam, quæ sit causa rerum omnium contingentium.

44. Quarta demonstratio desumitur ex varijs gradibus bonitatis & perfectionis, qui in rebus inveniuntur: videmus enim in hoc mundo aliqua entia esse magis vel minùs bona & perfecta alijs; unde cum magis vel minùs dicantur de diversis, secundum quod appropinquant ad aliquid, quod est maximè tale: sicut magis calidum, est illud quod magis appropinquat maximè calido, debet dari in rerum natura aliquod ens optimum, perfectissimum, & nobilissimum, quod Deum nominamus, quod sit causa cæterorum: illud enim quod est maximè tale in aliquo genere, est causa cæterorum quæ sunt illius generis: sicut maximè calidum, ut ignis, est causa omnium calidorum. Videndus est Caietanus hîc, ubi notat, quod ut

Tom. I.

A verificetur illud axioma, tres conditiones requiruntur. Prima est, ut illud quod dicitur maximè tale, non solum sit nobilius & perfectius, sed etiam majus: id est quod supponat in illo genere dari aliquam graduationem, secundum magis & minus, & quod ex ejus participatione, aliquid dicatur magis vel minùs tale. Defectù ejus conditionis homo, licet sit perfectissimus inter animalia, non est tamen causa cæterorum: eò quod ratio animalis consistat in indivisibili, nec magis & minùs participetur ab inferioribus. Secunda conditio est, quod esse causam, non sumatur solum unò modò, scilicet effectivè; sed etiam formaliter, vel idealiter, & in summa, quidquid participatione sui causare potest: sicut albedo est causa colorum mediorum, qui aliquid de illa participant, & magis vel minùs ad illam accedunt. Tertia conditio est, ut illud maximè tale sit causa cæterorum, in eo præcisè in quo maximè tale est, & non secundum aliam rationem: sicut maximè calidum, est causa cæterorum, in ratione calidi præcisè, & non quoad alia; & sic Deus, qui est maximè tale in ratione entis & boni, est causa omnium in ratione essendi, & totius perfectionis & bonitatis quæ reperitur in rebus creatis.

45. Quinta demonstratio D. Thomæ sumitur ex gubernatione rerum, & ex necessitate unius supremi provisoris, & gubernatoris, qui singulas creaturas in suos fines ordinet ac dirigat: videmus enim, ea quæ cognitione carent, operari propter finem, quia semper aut frequentius eodem modo operantur, & fines suos per debita media consequuntur: unde cum ea quæ cognitione carent, non possint finem intendere quem non cognoscunt, nisi à causa cognoscente dirigantur (sicut sagitta non potest scopum attingere, nisi dirigatur à sagittante) evidens est in hoc mundo dari sapientissimum quemdam gubernatorem, & supremam aliquam intelligentiam, in eorum fines omnia dirigentem, quam Deum appellamus.

46. Neque valet communis responsio Atheorum, qui dicunt actiones illas, seu effectus determinatos causarum naturalium, non procedere à directione alicujus supremæ intelligentiæ, sed à necessitate naturæ, & inclinatione materiæ. Exempli causâ, terram tendere ad centrum, propter suam gravitatem, ignem producere calorem, & generare sibi simile, per suam virtutem innatam, & ex aliquo pondere & inclinatione propriæ naturæ. Non valet, in quâ, hæc responsio, licet enim res naturales habeant inclinationem & proportionem ad suos fines naturales, hoc tamen non excludit necessitatem intelligentiæ dirigentis, sed potius illam requirit, ut manifestè apparet exemplo artefactorum, quæ licet habeant proportionem ad suos fines, v. g. cithara ad melodiam, domus ad inhabitationem: hoc tamen non habent absque directione intelligentiæ, partes eorum disponentis, & accommodantis ad prædictos fines. Et certè, si ne minima quidem res artificialis, absque directione rationis constare possit: quanta dementia est, huic ordini rerum naturalium, negare talem directionem; cum agentia naturalia, in infinitum totam artis solertiam superent?

47. Confirmari potest hoc argumentum, magisque impugnari hæc responsio Atheorum, ex eo quod res uniuersi, propriæ interdum inclinationis oblitæ, in eo statu constituuntur, qui conformior est bono universi, quam propriæ inclinationi. Quod evidens argumentum est, eas non

F

agere nec tendere in suos fines, ex solo pondere & inclinatione naturæ, ut volunt Athei, sed ex directione, & motione supremæ cuiusdam intelligentiæ. Consequentia patet. Antecedens inductione probatur. Terra enim cum petat ex propria natura subesse aquis, utpote gravissimum omnium elementorum: ferè tamen mediâ sui parte eminet, propter commodum & habitationem hominum. Et cum eadem petat figuram sphericam, ad bonum tamen generis humani, erigitur in montes, deprimitur in valles, & in planities explicatur. Similiter etiam cum aqua, ex propria natura petat supernatare terræ, & illam totam cooperire, nihilominus in commodam hominum habitationem, remanet in sinu terræ excavato, & fines ac terminos sibi constitutos, nunquam prætergreditur, juxta illud Job 38. *Mare usque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.* In cælis similiter multa videmus præter inclinationem propriam, ad bonum tamen uniuersæ necessaria, ut motus perpetuos, & tam difformes: neque enim illi possunt esse à propria inclinatione, quia motus fit naturaliter ad quietem assequendam, agitatio autem cælorum est perpetua, & sine ulla quiete. Item motus naturaliter est ad acquirendum novum situm: at sol & sidera, cum moveantur circulariter, perpetuo redeunt ad eundem situm. Denique fingi non potest, ab inclinatione rei corporeæ, quæ simplex est & uniformis, procedere motus tam varios & tam difformes, & nihilominus tam æquales, & constantes, quales sunt motus cælorum.

DIGRESSIO BREVIS.

In qua existentia Dei, ex magno & parvo mundo, id est ex artificiosa mundi structura, & mirabili hominis compositione demonstratur.

43. Sapienter dixit Trismegistus, mundum hunc esse librum divinitate plenum, & speculum divinorum, in quo divini esse splendidissima fulget imago: quot enim videntur in mundo creaturæ, tot sunt divinitatis vestigia, vel imagines, & tot divina gloriæ præcones eximij. *Cæli enim (ut dicit Propheta) enarrant gloriam Dei, vocemque (ut ait Chrysostomus) rubâ clariorem emittunt.* Elementa muta, Deum esse testantur, suâque ingenti magnitudine, situ, figurâ, pulchritudine, &c. supremi Numinis gloriam celebrant. Mare terribili undarum stridentium sonitû, ejus insonat majestatem. Terra quoque benedicit Deû, ejusque existentiam apertissime demonstrat. Sol præclarissimus est divinitatis præco. Stellæ elegantissimæ ejus encomiastes, ac veluti cælorum linguæ, quibus enarrant gloriam Dei. Habent & linguas suas arbores, plantæ, flores, fontes, & flumina, quibus suò modò Deum esse testantur. Omnia denique quæ sunt in mundo vocalia sunt, ut dicit Augustinus, & supremi Numinis existentiam altè prædicant & extollunt, ac unâ voce in laudem Creatoris inclamant, *Ipsè fecit nos & non ipsi nos.* Unde D. Prosper de vocatione gentium cap. 1. *Ante Sacras Scripturas in testimonium Domino deseruivit orbis terrarum, & innarrabilis cælorum pulchritudo, per quam hominibus quedam tabule præbebantur, ut veluti in paginis elementorum, & in voluminibus tempo-*

rum, communi & publica diuine institutionis doctrina legeretur. Hinc SS. Patres & Theologi, ex magno & parvo mundo: id est ex artificiosa mundi structura, & mirabili hominis compositione, plurima & certissima desumunt divinitatis argumenta, quæ breviter hic colligemus, & claritatis gratiâ, ad septem vel octo capita reducemus.

Primum sumitur ex ipsâ materia prima, quæ licet sit omnium entium infima, & imperfectissima, ac prope nihil, certa tamen & evidentiâ nobis præbet divinitatis argumenta. Cum enim illa non sit propter se, sed propter formas, & composita naturalia, atque in genere substantiæ imperfectissima, omnibus mutationibus subiecta, omnibus causis naturalibus seruiens, à se inops, atque informis, suamque naturalem perfectionem ab alijs mendicans; non potest esse à se ipsa, & ab omni alia causâ independens, ut fingunt Athei: est enim contra rationem, & sensum communem, supremam perfectionem, qualis est necessitas essendi à se, materiæ primæ adscribere, eamque denegare supremæ intelligentiæ, quæ sit causâ efficiens omnium rerum. Cur enim potuit ens imperfectius esse ex necessitate essendi, perfectius autem non potuit? Certè in hoc (ut supra annotauimus) apparet mira stupiditas & dementia Atheorum, qui materiam primam fingunt æternam, & à se existentem, & negant dari primum aliquod efficiens, & à se ac necessario existens, quod sit causâ cæterorum.

Item si materia prima esset à se, non esset determinata ad eam quantitatem, quam nunc habet, sed esset quanta esse posset; & cum ex se nullam habeat formam determinatam, sed sit indifferens ad omnes; si nulla esset prima causâ efficiens, à qua ad hanc potius quam ad illam determinaretur, vel omnes haberet, vel nullam.

Præterea quando datur unum extremorum, debet etiam dari & aliud: Ergo si in rebus inveniatur aliquid quod est potentia tantum, ut materia prima; & aliquid quod est actus & potentia simul, ut res cætera: debet etiam dari aliquid, quod sit actus tantum, ut Deus, qui est actus purus, & infinitus in sua actualitate, sicut materia est infinita in sua potentialitate, ut discurret S. Thomas 1. contra Gentes cap. 43. ratione 3.

Denique, cum materia prima sit primum subiectum, non potest fieri ex alio præsupposito subiecto, sed solum ex nihilo, atque adeo per creationem: causâ autem quæ agit per creationem, debet habere infinitam virtutem & potentiam, quæ soli Deo potest competere. Ut enim discurret idem S. Doctor 1. p. quæst. 45. art. 5. ad 3. tanto virtus agendi debet esse fortior & intensior, quanto magis distat terminus à quo; à termino ad quem qui producitur: unde cum inter nihil & ens, qui sunt termini creationis, sit infinita distantia, ad edicendum aliquid ex nihilo, & ex nullo præsupposito subiecto, virtus infinita requiritur.

Secundum argumentum sumitur ex situ ac dispositione elementorum, & præcipuè terræ & aquæ: ut enim supra annotauimus, terra naturaliter deberet esse sub aqua, tanquam illâ gravior, & non deberet unum cum illa globum efficere, neque habere montes & sinus, sed esse perfectè rotunda, & aquis circumquaque operta: qualis fuit initio mundi, priusquam Deus formaret mare, & aquas veluti in utre congregaret, ut loquitur Propheta. Cum enim terra sit grauior aquâ, & quæcumque corpora grauiora æqualiter

tendant ad mundi centrum, eoque magis & propinquius ad illud accedere nitantur, quo plus habet gravitatis, debet terra que gravius est, secundum omnes sui partes, undique ad centrum propius accedere, & aquis sphericè circumfuis, tota subjacere: cuius contrarium in magnum hominum & animalium commodum factum esse videmus. Cum ergo hic situs, & dispositio terræ & maris sit præternaturalis, & contra utriusque elementi naturalem inclinationem; à nulla causa naturali & necessaria esse potuit; sed solù ab aliqua suprema intelligentia, huius mundi gubernatrice, & hominum atque animalium curam gerente.

31. Tertium argumentum petitur ex motibus corporum cælestium: ut enim rectè argumentatur Lessius in libro de providentia numinis, num. 16. & sequentibus: motus ille cælorum vel astrorum, tam velox, & tam multiplex, tam varius & tam difformis, & tam accommodatus bono & commo- modo rerum sublunarium, evidenter ostendit, ipsos non esse à se, sed ab aliqua suprema intelligentia mundi rectrice: nam quòd hic motus non oriatur à naturali siderum vel cælorum inclinatione, manifestum videtur: cum ea quæ ex natura inclinatione moventur, tendant ad aliquem terminum in quo quiescant & conserventur, ut videmus in sublunariis: nulla siquidem res habet inclinationem ad motum, ut sine fine moveatur, & nunquam ad terminum pertingat: quia motus est quid imperfectum, utpote via ad terminum. Item naturalis inclinatio ad motum, est propter bonum subiecti, nimirum ut illud suam perfectionem assequatur, & conservetur: at motus corporum cælestium, nihil perfectionis ipsis affert, sed solùm utilis est rebus inferioribus; dum astrorum vim & influentias, per totum orbem distribuit, & omnia facit crescere, vegetare, & conservari: unde sequitur illum non posse esse nisi ab aliqua suprema intelligentia, quæ motum hunc instituerit, & tali modo, tam vario, tam mirabili, & ad finem apposito, illum temperaverit. Quare eleganter Minutius Felix in Octavio: *Quid potest esse tam apertum, tam confes- sum, tamque perspicuum, cum oculos in cælum sustuleris, & que sunt infra citraque sustuleris, quæ esse ali- quod numen præstitissimæ mentis, quæ omnis natura inspiratur, moveatur, alatur, gubernetur.*

32. Confirmatur: quod habet causam finalem ad quam ordinatur, habet etiam efficientem à qua ordinetur; cum idem sit ordo efficientium & finium, & finis non agat, nisi movendo causam efficientem, nihilque sit à se ut alteri serviat, sed ut seipso fruatur: Ergo si motus corporum cælestium non sit propter se, sed propter aliud, scilicet propter bonum & conservationem universi, non est etiam à se, sed ab alio, & ab aliqua suprema intelligentia, mundi gubernatrice & moderatrice. Et idem dicendum est de elementis, cum illa non sint propter se, sed propter aliud, nimirum ut sint partes mundi, præbeantque materiam corporibus mixtis, & sui permixtione & perem- ptione, generationi illorum inserviant.

33. Quartum argumentum sumitur ex immensa & portentosa cælorum ac elementorum magnitudine, quæ demonstrat auctorem mundi esse maximum, & potentiam eius infinitam, quæ potuerit tam vastas moles producere; & cum talis magnitudo sit finita, nec repugnet ex natura rei, talia corpora esse majora vel minora, hinc colligitur, supremum esse artificem & moderatorem, qui cum posset majorem, & majorem in infini-

Tom. I.

A tum molem fabricare, elegit liberè illam, ex qua sufficienter cognoscitur ejus potentia: lumine enim naturali notum est, recurrendum esse ad causam liberam, quando necessaria non sufficit. Unde merito Cæli dicuntur esse quasi liber quidam apertus, in quo divinæ potentie magnitudo legitur, juxta illud Isaie 34. *Complicabuntur sicut liber cæli,* & secundum illud Psalmi 103. *Ex- tendens cælum sicut pellem:* quibus verbis alludit Propheta ad morem antiquorum, qui ex pellibus olim libros conficiebant: sicut ergo libri res gestas narrant, ita & Cæli enarrant gloriam Dei, ut dicit idem Propheta. Quæ verba expendens Chrylostomus Homil. 9. ad populum, sic loquitur. *Quomodo (inquit) enarrant gloriam Dei, dic mibi: vocem non habent, os non possident, illis non est lingua, quomodo igitur narrant: per ipsam as- pectum. Cum enim vides pulchritudinem, magni- tudinem, celsitudinem, situm, formam, per tantum corpus permeare, tanquam vocem audiens, & ad aspectum discens, adoras eum qui tam pulchrum & admirabile corpus creavit. Tacet cælum, sed ipsius aspectus, vocem subâ clariorem emittit, per oculos non per aures nos docens, &c.* Videndus est etiam Cicero libro 2. de natura Deorum, ubi eleganter idem argumentum prosequitur.

34. Quintum argumentum petitur ex mirabili pulchritudine, ordine, dispositione, ornatu, & regimine hujus universi, & tangitur à D. Augustino lib. 10. Conf. & 11. de Civit. cap. 4. *Mundus,* inquit, *iste ordinatissimâ suâ mutabilitate, & mobilitate, & visibilibus omnium pulcherrimâ specie, quodammodo tacitus, & factum se esse, & non nisi à Deo ineffabiliter pulchro, fieri se potuisse proclamat.* Quam cogitationem magis explicat Philo Iudæus lib. 4. de Monarchia, his verbis. *Si quis in civitatem veniat legibus optimis constitutam, quid aliud suspicabitur, nisi regi ab optimis magistratibus: Quamobrem qui in magnam introierit civitatem, mundum videlicet, ibique contemplatus fuerit aeris temperiem, annuarum tempestatum conversiones, deinde Solem & Lunam, dies noctisque moderatrices, & cæterorum errantium, fixorumque siderum, & cæli totius in orbem agitationem, & choreas, nonne verisimiliter, aut potius necessariò, de patre, & conditore, nec non rectore cogitabit?*

Eodem argumentò utitur Nazianzenus orat. 34. & adducit exemplum citharæ, cujus concentum suavem cum audimus, non dubitamus eam pulsari à perito artifice. Ita similiter, cum suavissimum partium mundi concentum in suis motibus contemplamur, dubitare non debemus, peritum artificem, scilicet Deum, hæc omnia componere, & in concordiam adducere, illumque esse supremum mundi rectorem & conditorem. Sane si mundus iste corporeus, tantâ partium multitudine & varietate, tamque aptâ dispositione omnium mirabilis, concursu fortuito atomorum factus est, ut olim somniarunt Democritus, & Epicurus: cur non simili modo sunt regia palatia, ex lignorum & lapidum fortuitâ congeriè? Vel, ut ait Tullius lib. 2. de natura Deorum, cur Annales Ennij, & Homeri poemata, non sunt similiter ex concursu fortuito caracterum, casu & sine ordine in terram decidentium, vel tabulæ pictæ elegantissimè, ex fortuito colorum in eas delapsu? & alia hujusmodi, in quibus longè minùs elucet artificij & ingenij industria. Unde Trismegistus in Pimandro cap. 5. *Cum statuam absque fabro & pictore fieri, nul-*

F ij

lus asserere audeat: miram hujus mundi constitutionem, sine conditore constituisse putabimus?

Demum, ut discurrit Chrysothomus homilia 6. & 10. ad populum: si ne tabula quidem artificiosè picta, sine consilio fiat, nec domus ampla, nec respublica, imò nec casula pastoritia, sine alicujus providentia diu stet; nec navigium inter procellas, ne diem quidem unum, cursum tenere possit ad portum, sine gubernatore: multò minus mundus iste, ex tot rebus, & variis, & inter se contrariis compositus, poterit stare sine aliquo rectore. Cui etiam concinit Lactantius lib. 2. cap. 3. his verbis: *Quis nisi totaliter cæcus, & ratione privatus, hanc vastissimam molem, tot cælis, tot elementis, totque aliis corporibus compaginatam, ab aliquo præstantissimo, & divino opifice constructam non iudicet? qui terram stabilitate suspendit, qui cælum distinxit aëris fidelibus, qui solem rebus humanis clarissimum, ac singulare lumen in argumentum sue unice majestatis accendit: terris autem maria circumfudit, flumina sempiternò lapsu suere præcepit.*

*Iussit & extendi campos, subsidere valles:
Fronde tegi sylvas, lapidosos surgere montes.*

55. Sextum argumentum petitur ex conflictu perpetuo elementorum, inter se, ob varias qualitates quibus constant, dissidentium: quo non obstante conservantur, & durant in omnem temporum longitudinem: quod argumentum fusè profèquitur Athanasius in libro contra Gentiles, & potest sic breviter proponi. Non posset ordo universi in tanta partium diversitate, imò pugna continuâ, perpetuus esse, nisi aliqua intelligentia, summò consilio, & sapientiâ, consuleret illi perpetuitati: Sed intelligentia, consilio & arte prospiciens incolumitati mundi, ut suo operi, est Deus: Ergo ipsum existerè, nemo sanæ mentis negare potest. Major constat experienciâ, & ratione: ubicumque enim est discordia partium, & nullus qui contineat & dominetur, non diu manet in ea confusione, totum incolume. Exemplum affert Athanasius, libro citato, civitatis in qua cives essent diversarum partium studiis inter se pugnantes; & quidem multi potentes, plures imbecilles, plurimi divites, & multi egeni &c. si quis in ea civitate, videat nihilominus conservari unicuique æqualitatem iuris, non dubitabit esse principem & magistratum, qui omnes in officio contineat: sic ex universi incolumitate, perseverante in tanta rerum discordia, ac perpetuo elementorum conflictu, necesse est intelligi, esse principem & moderatorem, qui huic perpetuitati & incolumitati prospiciat.

56. Septimum argumentum sumitur ex homine, qui Microcosmos, seu parvus mundus appellatur; & qui eum componatur ex corpore & anima, plura etiam ex consideratione utriusque partium, argumenta divinitatis suppeditat; unde Trismegistus in libro, *quod Deus invisibilis*, impietatem, cœcitatemque vocat, ex hominis fabrica, non agnoscere Deum. In primis enim si humani corporis fabricam attentè consideremus, tot tamque stupenda, & admiranda in eo opere occurrunt, ut sit impossibile excogitare quidquam meliùs aut sapientiùs ordinatum. Nam in eo, ut ait Galenus, sunt ossa ducenta viginti quatuor, quæ singula habent officia supra quadraginta: musculi plusquam sexcenti, qui singuli officia habent decem: nervi, arteriæ, & venæ planè innumerabiles, in minutissima ca-

Lib. de format. suis.

A pillamenta tandem desinentes: singulorum membrorum tam exquisita proportio ad suos fines, ut circa solum oculum fieri possint plusquam ducentæ reflexiones, circa situm, mensuram, figuram, tunicas, musculos, nervos, palpebras, cilia, supercilia, & similia, quæ totidem sunt artis divinæ miracula. Unde idem Galenus urgens illud argumentum contra Epicureos, offert illis tot annos quot voluerint, ad cogitandum quid potuerit in quocumque officulo in melius immutari, & se demonstraturum pollicetur, graviore defectus incurri, si quidquam immuteret; nihilque potuisse melius aut sapientius ad suum finem ordinari, ut etiam eleganter demonstrant Laurentius, & Riolanus, in libris quos de anatome humani corporis conscripserunt. Cùm ergo tam præclarum opus, & tam mirabilis fabrica humani corporis, attribui non possit aut humanæ solertiæ, aut virtuti seminis, quod est generationis instrumentum; ad sapientiam extrinsecam, nimirum divinam, & ad supremam intelligentiam, virtutem illam seminis dirigentem, necessariò recurrendum est. Quò argumentò olim utebatur septem Machabæorum mater, lib. 2. Machab. cap. 7. filios ita compellans. *Nescio qualiter in utero meo apparuistis, neque enim ego spiritum & animam dedi vobis, & vitam, & singulorum membra non ego ipsa compegi, sed mundi creator &c.*

C Ex ipsâ etiam animâ rationali plura argumenta erui possunt, quibus supremi numinis existentia demonstratur: licet enim ejus immortalitas, aut spiritualitas non admitteretur, illius tamen prope infinita capacitas, Deum auctorem argueret: anima enim est incomprehensibilis capacitatis, sive sagacitatem intellectus, sive amplitudinem & tenacitatem memoriæ, sive ejus libertatem, sive dominationem universi; sive vires ejus naturales ad concoquendum, distribuendum, & assimilandum alimentum consideremus. Item in ipsâ anima relucet viva quædam divinitatis imago: sicut enim Deus est immortalis, ita & anima incorruptibilis: sicut Deus ubique est, totus in mundo, totus in singulis ejus partibus, ita anima tota est in corpore, totaque in singulis ejus membris: sicut Deus omnia prospicit, ita anima libera est, & diffusis cogitationibus atque consiliis, huc atque illuc vagatur. Omittitur desiderium beatitudinis, quod animæ humanæ naturaliter inditum est, quodque certissimum est, & invictissimum divinitatis argumentum, iuxta illud Augustini, *Fecisti nos Domine ad te, inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.*

D Denique in ejusdem veritatis confirmationem adduci potest, quod homines in repentinis periculis, ubi se humanò auxiliò conspiciunt destitutos, naturali quodam instinctu, ad superiora se convertunt, & supremi numinis auxilium invocant; & ut loquitur Tertullianus in libro de testimonio animæ, *Non ad Capitolium, sed ad Cælum respiciunt.* Ex quo manifestè constat, naturaliter nobis inditam esse Dei cognitionem: unde idem Author ibidem vocat hoc argumentum, *Testimonium animæ naturaliter Christianæ.*

E Qui plures cupit demonstrationes de existentia Dei, consulat tomum primum Theologi Ecclesiasticis, editum à P. Hyacintho Chaluet, ordinis Prædicatorum, ubi eruditè, & eleganti stilo, exponit triginta octo Physicas demonstrationes, & viginti duas morales, quibus supremi numinis existentia asstruitur.

57.

58.

ARTICVLVS III.

An Deus possit invincibiliter ignorari?

§. I.

Quibusdam præmissis difficultas resolvitur.

59. **N**Otandum primò, duplicem solere à Theologis distingui ignorantiam: prima dicitur vincibilis, quæ scilicet adhibitâ morali diligentia, vinci & superari potest: altera vocatur invincibilis, quia nullò studio, vel diligentia vinci aut superari potest. Prima censetur voluntaria, saltem indirectè, ac proinde culpabilis, iuxta illud Propheta, *Noluit intelligere ut bene ageret*: secunda verò est involuntaria, & excusat à peccato, ut in dissertatione Theologica de probabilitate (quam ad calcem Tractatus de moralitate actuum humanorum subjiciemus) contra Wendrochium, aliosque recentiores, ostendimus.

Notandum secundò: non esse necesse quod illa cognitio per quam dicitur superari & vinci ignorantia, sit omnino evidens & demonstrativa, sed sufficere quod sit probabilis, & quod nulla occurrat ratio evidens, quæ ipsius contrarium persuadere possit. Ratio est, quia illa cognitio sufficit ad tollendam ignorantiam invincibilem, quæ potest esse principium operationis practicæ: cognitio autem solum probabilis, vel quæ habetur per relationem, aut instructionem alterius, potest esse principium operationis practicæ, ut constat: Ergo illa sufficit ad tollendam ignorantiam invincibilem. His præmissis.

60. Dico, non posse dari ignorantiam invincibilem & inculpabilem de existentia Dei, etiam apud homines inultos, & agrestes, ac in sylvis vel montibus enutritos. Est contra Molinam hic art. 1. §. *Ex dictis colligitur*, ubi oppositam sententiam tanquam probabilem amplectitur. Nostra tamen conclusio communis est apud Theologos, & Valentia hic puncto secundo, dicit in hac veritate omnes orthodoxos debere convenire.

Probatur ergo primò ex Scriptura: dicitur enim Sapient. 13. *Vani sunt homines in quibus non subest scientia Dei*. Et ad Rom. 1. illi qui ignorant Deum, dicuntur inexcusabiles; quod non posset dici, si invincibiliter illum ignorare possent, ut enim loco citato ostendimus, ignorantia invincibilis excusat à peccato, iuxta illud Augustini lib. 3. de libero arbit. cap. 15. *Non tibi deputatur ad culpam quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere quod agnoscis*.

61. Probatur secundò ex SS. Patribus: nam D. Gregorius lib. 17. moral. cap. 3. explicans illud Iob 36. *Omnes homines vident eum*, dicit: *Omnis homo, eo ipso quod rationalis est conditus, debet ex ratione colligere, eum qui se condidit Deum esse*. Item Damascenus lib. 7. orthodoxæ fidei cap. 1. *Notitia (inquit) Dei, omnibus à natura est insita, neque id aliquis ratione utens ignorare potest*. Unde præclare Tertullianus lib. 1. adversus Marcionem, *Prima anime rationalis dos, Dei notitia est*. Et in Apolog. cap. 17. *Summa est delicti nolentium recognoscere quem ignorare non possunt*.

Non debent etiam prætermitti præclara Hilarij verba II. de Trinit. hæc scribentis. *Neque*
Tom. I.

A mundo ignorabilis effici potest, quem Prophetiæ volumina consignant, quem temporum quotidie proficiens plenitudo testatur, quem Apostolorum & Martyrum per virtutum operationes, loquuntur sepulchra, quem potestas nominis sui probat, quem invidi Spiritus profitentur, quem pauciorum Demonum resonant mugitus, quem Gentiles agnoverunt, quem tota natura prædicat, & quem concursus omnium populorum consensus esse testatur. Indus enim (addit Hieronymus) Persæ, Epist. 3. Gottus, Agyptius, Turca, ipsum agnoscunt: ad Nebessorum feritas, & Pellitorum turba populorum, stridorem suum in dulce nominis ejus frigerunt melos, & totius mundi una vox, Deus est.

B Eandem etiam veritatem eleganter expressit Tullius lib. 1. de natura Deorum, his verbis, *Que gens unquam fuit, vel est, aut quod genus hominum, quod non habeat sine doctrina, anticipationem quandam Deorum (quam Epicurus appellat ἀπὸ τοῦ θεοῦ) id est anteceptam rationem, & anime præviam rei quandam informationem, sine qua nec intelligi quidquam, nec quæri nec disputari possit*. Quod evidentissime apparet (addit Tertullianus) ex publicis illis vocibus, quas in periculis constituti, vel ab inimicis oppressi, edere solemus: *Adsit mihi Deus: O Deum mortalem: Deus videt &c. Quis enim (inquit) eiusmodi eruptiones anime, non putaverit doctrinam esse naturæ, & congenita seu ingenua conscientia tacita commissa? Certè prior anima quam littera, & prior sermo quam liber, prior sensus quam stylus, & prior homo ipse, quam Philosophus & Poëta. Nunquid ergo credendum est, ante litteraturam, & divulgationem ejus, multos absque huiusmodi pronuntiationibus vixisse homines? Et unde hæc didicit anima? certè non à Philosophia, non à litteris, vel scripturis, nec à disciplina: hæc enim pronuntiat, nondum scholis formata, simplex, rudis, impolita, idiotica, de compito, de textrino rota: Hæc à natura didicit, magistra naturæ, anima discipula*.

D Denique eadem veritas ratione suaderi potest, primò quia, ut communiter docent Theologi, præcepta legis naturæ non possunt invincibiliter ignorari: Ergo neque Deus, cum ille sit author & finis talium præceptorum.

Secundò, si homo inculpabiliter posset ignorare Deum verum, posset etiam inculpabiliter adorare Deum falsum, & ita posset, ex ignorantia invincibili, excusari à peccato Idololatriæ, quod est absurdissimum.

Tertiò, si homo invincibiliter ignoraret Deum, nullum ejus peccatum esset mortale: Sed hoc est absurdum: Ergo & illud. Probatur sequela Majoris: malitia peccati mortalis, petitur ex injuriâ Dei: Sed Deus non potest injuriâ affici, nisi cognoscatur: Ergo si homo ignoraret Deum, nullum ejus peccatum esset mortale.

E Addunt alij, puerum in primo instanti usûs rationis, teneri se convertere in Deum: unde cum Deus non deficiat in necessariis, semper providet homini de mediis necessariis, ad hoc ut in illo primo instanti, veniat in ejus cognitionem: ita ut si eum non agnoscat, hoc sit ex ejus culpa, & negligentia, & quia divinæ illustrationi præbuit impedimentum.

Verùm hæc ratio solum probat, hominem in primo instanti usûs rationis, debere cognoscere Deum implicite, sub confusa quadam ratione, prout scilicet continetur sub ratione boni honesti: quia (ut supra annotavimus, & suo loco

ostendimus) pner perveniens ad usum rationis, non tenetur se convertere ad Deum explicitè, & ut cognitum ut talem, sed confusè tantùm & implicitè, quatenus scilicet continetur sub ratione beatitudinis, vel finis ultimi honesti, nisi in illo primo instanti, tanta detur ei illuminatio à Deo, quod etiam ipsum in particulari, & distinctè cognoscat.

§. II.

Solvuntur Objectiones.

63. **O**bjicies primò: quæ sunt fidei, possunt invincibiliter ignorari, possunt enim dari infideles negativè, ut docet D. Thomas 2. 2. quæst. 10. art. 1. Sed Deum esse pertinet ad fidem, juxta illud Apostoli ad Hebræos 11. *Accedentem ad Deum; oportet credere quia est, & quod inquirentibus se remunerator est.* Ergo hæc veritas potest invincibiliter ignorari.

Respondeo negando Minorem: ut enim supra annotavimus ex D. Thoma hic art. 2. ad 1. existentia Dei, cum possit evidenter cognosci, & ratione naturali demonstrari, per se non pertinet ad fidem, sed solum per accidens, & respectu illorum qui evidentem non habent de illa notitiam. Unde hæc veritas, ut ibidem dicit S. Doctor, magis est præambulum ad fidem, quam articulus fidei, *Fides enim (inquit) præsupponit cognitionem naturalem, sicut gratia naturam.*

Ad locum Apostoli dicendum est, quod D. Paulus loquitur de Deo, ut est author supernaturalis, & remunerator in tali ordine, non autem de Deo ut authore naturæ. Ita D. Thomas 2. 2. quæst. 1. art. 7. Vel quod hæc verba Apostoli verificantur in illis, qui non habent evidentem demonstrationem de existentia Dei.

64. **O**bjicies secundo: cognitio Dei non est nobis immediatè à natura insita, sicut notitia primorum principiorum (ut supra ostendimus) sed habetur solum per ratiocinationem & discursum: Ergo cum multi sint homines inculti & agrestes, qui sunt incapaces demonstrationis & discursus, in illis saltem dari potest ignorantia invincibilis de existentia Dei. Unde dicit Molina, quod ex multorum relatione audivit, Brasilia incolas, nullum coluisse Deum, antequam à Lusitanis edocerentur.

Respondeo concesso Antecedente, negando consequentiam: ut enim supra annotavimus, ad tollendam ignorantiam invincibilem, non est necessaria cognitio evidens & demonstrativa, sed sufficit probabilis & conjecturalis, vel quæ habetur per relationem, aut instructionem aliorum; quare ut ignorantia Dei non sit invincibilis & inculpabilis, satis est quod homini incidat aliqua cogitatio & cognitio probabilis, quod in hoc universo ita perfectè disposito, sit supremus aliquis gubernator cui sit parendum, sequendo bonum honestum & dictamen rationis, qualiscumque tandem ille sit; hoc enim ipso tenetur inquirere quis sit ille, & quæ ratione colendus? si id spernat, non habebit ignorantiam invincibilem, sed vincibilem: ut si quis extraneum regnum ingressus, nesciat certò, an & qui sit Princeps qui illud regit & moderatur, si quid in ipsum committat, sine dubio reus erit læsæ Majestatis. Unde ad illud quod addit Molina de Brasilia incolas, dicendum est, ex hoc non probari quod illa ignorantia non fuerit culpabilis & vincibilis, quia illis non defuere media ad illam vincendam, cum solò intellectus & rationis luminè potuerint Deum

A ex creaturis cognoscere: *Invisibilia enim Dei, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, &c.*

ARTICULVS IV.

Polytheismus sive Idololatria expugnatur, & Summi Numinis unitas multipliciter demonstratur.

Post debellatum Atheismum, superest ut etiam Polytheismum & Idololatriam expugnemus, & pluralitatem Deorum demonstremus impossibilem, contra Gentiles & Paganos, quorum tanta fuit cæcitas & dementia, ut innumerablem planè Deorum multitudinem adoraverint. Nam ut dicit Eusebius lib. 5. præparationis Evangelicæ cap. 15. *Triginta Deorum millia in terra esse censuit Hesiodus.* Et D. Augustinus lib. 4. de civit. Dei cap. 8. *Quomodo (inquit) possint uno loco libri hujus commemorari omnia nomina Deorum aut Dearum, quæ illi grandibus voluminibus vix comprehendere poterunt, singulis rebus propria dispartientes officia numinum?* Segetes, ait, non uni soli commendabant Deo, sed duodecim, quos ibi commemorat, & subdit: *Vnusquisque domui suæ ponit ostiarium, & quia homo est, omnino sufficit: Tres Deos isti posuerunt, forculum foribus, gardeam cardini, limentum limini.* Denique tanta fuit cæcæ gentilitatis vanitas, ut ad hominum arbitria, divinitas aut concederetur, aut negaretur. Unde Tertullianus in Apologetico cap. 5. *Apud vos (loquitur ad Romanos) de humano arbitratu divinitas pensatur: nisi homini Deus placuerit, Deus non erit: Homini Deo propitius esse debet.* Cæterum licet hic gentilitatis error, vel potius cæcitas, Evangelio Christi coruscante, penitus contrita fuerit: juxta Isaia prædictionem. *Elevabitur Dominus solus in illa die, & Idola penitus conterentur, fuerunt tamen nonnulli hæretici, plures Deos inducentes: nam Manichæi, Cerdoniani, & Gnostici, duos Deos, unum bonum, & alterum malum esse dixerunt. Item Marcion, quem Tertullianus, *Murum Ponticum qui Evangelia corripit*, appellat, duos Deos affert, *tamquam duas (inquit) Symplegadas naufragij sui.* Denique Valentinianus illis antiquior, non solum duo summa principia, ut isti: *sed his liberalior (inquit) idem Tertullianus) usque ad triginta Aeonum factus, examen divinitatis effudit.**

Contra hanc Gentilium & Hæreticorum cæcitatem, plures Sanctorum Patrum generosè decertarunt. Iustinus Martyr, Aristides, Athanasius contra Idola, Augustinus contra Faustum, & in libris de civitate, Cyprianus libro de Idolorum vanitate, alijque Patres, probantes etiam contra Manichæos, non esse duo prima principia, & contra Tritheitas, tres personas Trinitatis non esse tres Deos. Sed inter omnes felicis Tertullianus in Apologetico, in quo, ut fatetur Lactantius, *Hanc causam videtur planè perorasse.* Et sanctus Hieronymus: *Apologeticus (inquit) ejus, & adversus gentes libri, cunctam sæculi continent disciplinam.* Scripsit etiam idem Author adversus Marcionem, & contra Valentinianos, plures libros, in quibus illorum errorem forti & nervoso stylo confutavit, & pluribus ac efficacissimis rationibus ostendit, quod Polytheismus est Atheismus, & plurium Deorum

65.

Cap. 2.

Lib. 1. in Marcionem cap. 5.

66.

Lib. 5. Instructio cap. 4. In Epist. ad Magn.

admissio; unius veri Dei negatio. Eandem veritatem pluribus rationibus demonstrat S. Thomas 1. contra Gent. cap. 42. & in hac parte quaest. 11. art. 3. quas breviter hic inferemus, & exponemus.

67. Prima demonstratio: Deus est essentialiter singularis: Ergo unicus. Consequentia patet: de ratione enim singularitatis est immultiplicabilitas, & incommunicabilitas pluribus numero diversis: si enim homo v. g. peteret essentialiter differentiam Platonis, sicut petit rationale, non posset multiplicari numero, sicut non potest multiplicari specie. Antecedens vero probatur: existentia est de essentia & conceptu quiddativo divinae naturae, cum Deus sit ens per essentiam, & ipsum esse per se subsistens: Ergo & singularitas. Probatur Consequentia, cum enim existentia sit ultimus gradus, supponens omnes alios, & praesertim singularitatem, quae, ut dicit Porphyrius, ducit ad esse; & cum nulla res possit esse existens nisi sit singularis (ut enim docet Aristoteles, substantiae secundae, id est genera & species, non existunt nisi in primis, id est in singularibus) manifestum est, quod si natura divina, tantae sit perfectionis & actualitatis, ut includat in suo conceptu quiddativo existentiam, a fortiori includit essentialissime ipsam singularitatem. Hanc rationem habet D. Thomas locis citatis, eamque laudat Suarez in Metaphysica, & egregiam ac subtilem appellat.

68. Secunda demonstratio, qua frequentur utitur Tertullianus contra Marcionem, sic potest proponi. Deus est summus magnus: Ergo unus. Probatur Consequentia: nam de ratione summi magni, est quod nihil ei adaequetur, nec par habeat: par autem non habere, uni competit: Ergo si Deus est summus magnus, unus est. Unde idem Author ibidem: *Veritas Christiana distincte pronuntiavit, Deus si non vnus est, non est: quia dignus credimus non esse, quodcumque non ita fuerit, ut esse debeat.*

69. Tertia demonstratio, Deus est infinitus: Ergo unus. Probatur Consequentia: infinitum enim in aliquo genere, cum contineat omnes perfectiones illius, non potest esse nisi unum: v. g. si daretur linea infinita in genere quantitatis, haec esset una, nec posset multiplicari in plures lineas: si daretur sphaera infinita in genere figurae, esset unica, & nullò modo multiplicabilis, sed esset cubus, triangulus, quadrangulus, omnesque figuras complecteretur: item si daretur infinitus numerus, esset unicus, & omnes rerum species in se complicaret. Denique eadem ratione demonstrat D. Thomas quaest. unica de spiritualibus creaturis art. 8. Angelos sub una eademque specie non posse numero multiplicari, quia sunt formae per se subsistentes absque materia, & infinitae secundum quid: forma autem subsistens, & a materia abstracta, non remanet nisi una, in specie una. Si enim daretur albedo absque omni subiecto, vel absque omni habitudine ad illud, non esset possibile eam multiplicari; cum videamus quod haec albedo non differt ab alia, nisi per hoc quod est in hoc vel illo subiecto.

70. Quarta demonstratio, Deus est id quod nihil melius excogitari potest: Ergo est unus. Probatur Consequentia: quia melior est illa natura, in qua plenitudo essendi ita eminenter & unitè continetur, ut extra illam nihil sit nisi ab illa derivatum & participatum, quam illa extra quam re-

A peritur aliquid omnino independens & impatitipatum.

Quinta demonstratio, Deus est prima causa, & primum omnium rerum principium: Ergo unus. Consequentia probatur tripliciter. Primo, quia id quod in rebus creatis melius reperitur, est unitas, sive unio rerum mutua; per hanc enim unumquodque conservatur, & subsistit, & hac amissa disperditur & perit: oportet autem id quod in rebus est optimum, a primo principio proficisci: unitas vero & unio diversorum, non fit aliunde, quam ab uno: Ergo si Deus sit prima causa, & primum rerum principium, debet esse unus. Secundo probatur eadem Consequentia: in mundo enim relucet non solum unitas, sed etiam multitudo: Ergo ille debet procedere ab uno principio; ut enim infra dicemus, omnis pluralitas & multitudo, ad unum aliquod principium reducenda est. Tertio probatur: nam iuxta commune proloquium, virtus unita fortior est dispersa; & quo magis erit unita, fortior adhuc erit: cum ergo primum omnium principium, habere debeat infinitam virtutem, debet etiam habere summam unitatem & simplicitatem.

Sexta demonstratio, Deus est summum bonum, & ultimus finis: Ergo unicus. Probatur Consequentia, ut enim docet D. Thomas 1. 2. quaest. 1. art. 5. & 1. contra Gent. cap. 42. impossibile est dari duo summa bona, & duos ultimos fines simpliciter. Primo quia ultimus finis, & summum bonum quod appetitur, ita implere debet totum hominis appetitum, quod nihil extra ipsum appetendum relinquatur, quod esse non posset, si aliquid extraneum ad ipsius perfectionem requireretur: unde repugnat quod in duo sic tendat appetitus, ac si utrumque sit summum & perfectum bonum ipsius. Secundo de ratione ultimi finis simpliciter, est quod ad ipsum omnia ordinentur, & ipse ad nihil aliud referatur: implicat autem quod sint duo quae ita se habeant: Ergo implicat dari duos ultimos fines. Minor probatur: nam vel unum illorum ad aliud referatur, vel non: si primum, illud quod referetur non habebit rationem ultimi finis: cum de ratione finis ultimi sit, quod ad nihil aliud referatur: si secundum, aliud ad quod non referatur, non erit finis ultimus, cum de ratione illius sit quod omnia ad ipsum referantur. Tertio, actiones voluntariae ex fine speciem sortiuntur, non possunt autem habere plures species simul & semel: Ergo nec plures ultimos fines. Denique (ut docet Aristoteles) idem est ordo in finibus ac in agentibus: Sed vna tantum potest dari prima causa, & primum principium, ut supra ostendimus: Ergo etiam unus duntaxat potest esse ultimus omnium finis.

E Septima demonstratio, Deus est supremus mundi rector & gubernator: Ergo unus. Probatur Consequentia: ut enim docet D. Thomas in hac parte quaest. 11. art. 3. quae diversa sunt & diversa, in unum ordinem non conveniunt, nisi ab uno aliquo dirigantur, & ordinentur: multa enim melius reducuntur in ordinem, per unum, quam per plura: ex quo infert, oportere quod primum reducens omnia in unum, sit unum tantum. Quod etiam docet Cicero in libro de natura Deorum, his verbis: *Non potest omnibus inter se continentibus mundi partibus, esse perfectio ordinis, nisi ex uno, & divino, continuato spiritu continerentur.* Quare Aristoteles in politicis docet ex omnibus regendi formis, perfectissimam esse

Monarchiam, seu regimen unius, illamque superare Aristocratiam & Democratiam, id est imperium quod in solis optimatibus, vel in populo residet; firmius enim ac felicius administratur regnum illud vel respublica, in qua unius nutu & imperio cetera reguntur. Hinc illi etiam apud quos Democratia viguit, ubi peculiaris aliqua difficultas exorta erat, aut grave periculum imminabat, ut rebus arduis occurrerent, discrimenque quod Reipublicae impendebat, evaderent, ad Monarchiam confugere, plenamque rerum administrandarum potestatem, uni conferre coacti sunt. Sic apud Romanos in more semper fuisse legimus, ut dum summa urgeret necessitas, & res Romana in ultimum penè discrimen adducta esset, Dictatorem crearent, atque ad unius regimen, tanquam ad unicum periclitantis ac prope jam labentis Reipublicae stabilimentum, confugerent. Unde idem Aristoteles hanc Homeri sententiam celebrat, *Non est bonum multitudo principatum, unus verò Princeps*, & hinc de humano ad divinum principatum conscendens, concludit necessariam unitatem Principis Divini, sicut & terreni, & subdit quod sicut bonum familiae & exercitus, unum ducem & patrem familias exigit, ita etiam bonum universi unum rectorem. Quomodo Hieronymus cum Rustico suo disserens, *In apibus* (inquit) *unus princeps, grues omnes sequuntur unam ordinem literarum. Imperator unus, unus Provinciae Iudex, in navi gubernator unus, & in mundana fabrica unus opifex, & unus moderator.* Quare etiam Virgilius 4. Georgicon, quando contigerit duos reges in examine apum inveniri, hoc saluberrimum agricolis dat consiliū.

*Verum ubi ductores acie revocaberis ambo
Deterior qui visus, eum ne prodigus obstet:
Dede neci, vacua sinas ut regnet in aula.*

Si ergo duos Reges aut Duces, ne vile quidem apum examen patitur: à fortiori nec plures rectores & gubernatores, ferre potest supremum orbis regimen: quare oportet quod supremum mundi gubernator, omnia in unum finem dirigens, & ordinans, unicus sit. *Si enim* (inquit Cyprianus) *Rex unus est apibus, & Dux unus in gregibus, & in armentis rector unus: multò magis mundi unus est rector, qui universa quaeque sunt, verbò iubet, ratione dispensat, virtutè consummat.* Idem argumentum fusè prosequitur Athanasius in libro de ira Dei.

74. Octava demonstratio. Si darentur plures Dij, deberent inter se differre, specie vel numero: Sed hoc est impossibile: Ergo. Minor probatur: vel enim illud per quod differrent, esset aliqua perfectio vel imperfectio; neutrum dici potest: Ergo. Minor quantum ad secundam partem evidens est: repugnat enim in Deo esse vel concipi aliquam imperfectionem vel defectum. Probatur autem quantum ad primam: cum enim Deus sit infinitus simpliciter, & in genere entis, in se continet omnem perfectionem imaginabilem, ac proinde nulla perfectio potest illi deesse.

75. Nona demonstratio. Si essent plures Dij quomodocumque diversi: vel alter alterius sciret omnia secreta consilia, ipsò licet invitò, vel nesciret? Si primum, par in utroque esset imbecillitas & impotentia occultandi sua consilia, cum tamen sit de ratione libertatis, & perfecti dominij, quòd actus liberi & secreta cordium, invitò Dominò non cognoscantur. Si secundum, par in utroque esset ignorantia, & impotentia cognoscendi alterius secreta & consilia: At ignorantia &

A impotentia cognoscendi aliquid de se cognoscibile, repugnat Deo, utpotè infinito perfecto in genere intelligendi, & in omni alio genere perfectionis: Ergo &c.

Decima demonstratio. Si essent plures Dij, nullus eorum esset omnipotens, nec proinde Deus: posito enim quod unus vellet creare, aut conservare aliquam creaturam, vel alter posset destruere illius opus, vel non? Si secundum, ille non esset omnipotens. Si primum, alter esset impotens & imbecillis, cum non posset proprium opus protegere & conservare. Unde Athanasius: *Dicere plures Deos aequaliter potentes, est dicere plures aequaliter impotentes.*

B Undecima demonstratio. Si essent plures Dij, essent etiam infiniti: Sed hoc absurdissimum est, & à nullo Gentilium Polytheorum adhuc assertum: Ergo &c. Sequela probatur: si enim essent plures, non possent differre nisi solò numero: quia si differrent essentialiter, nullus eorum esset infinitus simpliciter, & in omni genere perfectionis, cum non contineret perfectionem, per quam alter essentialiter ab illo differret. Si autem solò numero differrent, essent infiniti: Ergo &c. Minor subsumpta probatur. Multiplicatio individuum ejusdem naturae, se habet per accidens quoad tantam vel tantam eorum multitudinem, & quantum est de se potest procedere in infinitum: quia enim ratione non repugnat esse duo vel tria illius individua, ita absolute non repugnat esse quatuor, & centum, & mille, & sic deinceps in infinitum: cur enim potius sisteretur in uno numero finito, quam in altero? & cur natura omnis creata multiplicabilis numericè, erit capax infinitae multiplicationis individuum, non autem divina? Ergo si possunt esse plura individua naturae divinae, possunt esse infinita: Ergo de facto sunt infiniti Dij; quia respectu Dei, idem est esse, & posse esse.

Ultima demonstratio sumi potest ex ipso naturali instinctu hominum, qui vel in medijs gentilitatis erroribus, tamen communi sermone Deum unicum semper agnoverunt, ut probat Tertullianus in libro de testimonio animae, ubi dicit Ethnicos saepe dicere: *Deus videt, si Deus dederit, &c.* Quod etiam testatur Lactantius lib. 2. Instit. Christian. cap. 1. ubi loquens etiam de Paganis, sic habet: *Nam cum iurant, & cum gratias agunt, non Deos multos, sed Deum nominant: adeo ipsa veritas, cogente naturà, etiam ab invitis peccatoribus erumpit.*

78. Huic autem veritati non obest mysterium Trinitatis personarum, revelatione divinà cognitum: quia non propterea multiplicatur Deitas, quae in singulis & omnibus una est numero: ideoque omnes & singulae sunt unicus Deus, unica prima causa, unum primum principium, unum summum bonum, & ultimus finis, unus supremus mundi Gubernator, & Monarcha &c. Adde quod personae divinae (ut docetur in materia de Trinitate) non multiplicantur in ratione entis, veri, vel boni, sed solum in ratione rei, & quidditatis, seu proprietatis relativae; unde sicut si per impossibile tres proprietates entis, unum, verum, & bonum, servant es eandem cum illo identitatem, inter se relativè opponerentur, tunc essent plures passiones & proprietates realiter distinctae, & unica tantum entitas indivisa: ita similiter in mysterio Trinitatis, est unicum, ens simplicissimum, increatum, & infinitum, & solum tres res, seu quidditates, vel proprietates relativae

12. Metaph.

Lib. de Idololatriis.

74.

75.

76.

77.

78.

79.

relativa, realiter inter se distincta; & idcirco ex pluralitate personarum in Deo, non sequuntur incommoda deducta ex Deorum multitudine. Unde Tertullianus: *Trinitati non obstrepat Monarchia, & invariabilis statum protegit.* Idem eleganter docet Bernardus libro 5. de consid. cap. 8. *Non abducimur (inquit) ab hac unitatis professione, assertionem trium: cum in hac Trinitate non recipiamus multipliciter, sicut nec solitudinem in unitate. Quamobrem cum dico unum, non me turbat Trinitatis numerus, qui essentiam non multiplicat, non variat, nec patitur. Rursum cum dico tria, non me arguit intuitus unitatis, quæ illa quæcumque tria, seu illos tres, nec in confessionem cogit, nec in singularitatem redigit, &c.*

Contra Præcedi cap. 8.

DISPUTATIO II.

DE NATURA ET QUIDDITATE Dei.

Um natura & quidditas rei, sit fundamentum omnium quæ docentur in aliqua scientia, & ratio à priori, per quam proprietates de suo objecto demonstrantur, antequam de divinis attributis, quæ sunt veluti divinæ naturæ proprietates & affectiones, disputemus, de ipsa natura, & quidditate Dei agendum est, quæ ita est ad intelligendum difficilis, ut ejus intelligentia, omnium Theologorum ingenia, vel torqueat, vel absorbeat: ut enim inquit Nazianzenus: *Certe hoc Deus est, quod cum dicitur, non potest dici, cum æstimatur, non potest æstimari, cum definitur, definitione crescit, quem omnia nesciunt, & metuendo sciunt.*

Orat. 49

ARTICULVS I.

Per quid natura divina, sub ratione naturæ, & radicis attributorum, formaliter constituitur?

§. I.

Aperitur difficultas, & referuntur sententia.

Notandum primò: Quòd licet omnia quæ sunt in Deo sint unum realiter, ubi non obviat relationis oppositio: quia tamen unica & simplicissima divinitatis substantia, æquivaleret variis perfectionibus, quæ in rebus creatis realiter distinguntur: hinc fit, quod in Deo, cum fundamento in re concipiamus aliquam perfectionem, quæ se habet per modum naturæ, & alias quæ habent rationem proprietatis & attributi, & quæ secundum nostrum modum concipiendi, ad naturam divinam consequuntur, illamque veluti modificant, & trahunt ad aliam lineam. Sicut ergo, quamvis personalitas in Deo, cum divina natura, ejusque attributis realiter identificetur, nihilominus inquiri solet in Tractu de Trinitate, per quid divinæ personæ constituantur? an per relationes, vel per origines? Ita etiam quaeritur à Theologis hæc, & infra quæst. 14. per quid constituitur divina natura, sub ratione naturæ, & ut eminenti quodam modo, est veluti radix, & ratio à priori, seu causa virtualis divinorum attributorum? Quod ut magis percipiatur, & in hac difficili quaestione, omnis æquivocatio tollatur.

Tom. I.

A Notandum secundò, naturam vel essentiam in Deo posse duobus modis usurpari. Primò largè, & in ampla quadam significatione, prout scilicet significat ipsam entitatem, & substantiam in creatam Dei, quæ se habet per modum transcendentis, & includitur in divinis relationibus & attributis, eo proportionali modo, quo ratio entis creati & finiti imbitur in omnibus differentiis & modis rerum creaturarum. Secundò propriè & strictè, prout natura concipitur in Deo veluti radix, & ratio à priori divinorum attributorum, à quibus proinde virtualiter distinguitur, & in quibus sub hac ratione non concipitur ut transcendentaliter inclusa. Et hæc distinctio maximè præ oculis habenda est: quia (ut rectè

2.

B advertit Joannes à S. Thoma, & constat ex infra dicendis) ex ejus defectu & inadvertentia, contingit multos Authores æquivocare, & hallucinari in hac materia.

Notandum tertio: Duplicem esse constitutionem rerum, unam quæ fit per compositionem, five realem, five rationis cum fundamento in re: aliam verò quæ est purissima, & quæ excludit omnem compositionem, ac distinctionem extremorum, quæque constitutio per simplicitatem à Theologis appellatur. Exemplum primæ habemus in homine, qui physicè constituitur ex corpore & anima, & metaphysicè ex genere & differentia. Exemplum verò secundæ, in divinis personis, quæ constituuntur per relationes, modo quodam purissimo, & libero ab omni compositione, five physica five metaphysica; & de hoc modo constitutionis loquimur, quando inquirimus, per quid natura divina, sub ratione naturæ, formaliter constituitur?

3.

C Ex his ergo patet status quaestionis: inquirimus enim, per quid formaliter constituitur divina natura, strictè sumpta, & ut est eminenti quodam modo radix divinorum attributorum, à quibus virtualiter distinguitur, seu distinctione rationis per modum expliciti & impliciti, qualiter ens distinguitur à suis proprietatibus & modis.

4.

D Circa quam difficultatem, tam variè opinantur Authores, & in tot dividuntur sententias, ut tam multiplex opinandi, & sentiendi diversitas, vix possit in ordinem redigi: omnes tamen sententias, claritatis gratiâ, ad quatuor vel quinque reducemus.

Prima ponit distinctionem virtuales in Deo inter essentiam divinam, sub conceptu essentia, & sub conceptu naturæ; & sub priori ratione vult divinitatem constitui per conceptum entis à se, vel substantiæ immaterialis per essentiam: sub posteriori verò, per intelligere divinum, ut habet pro objecto essentiam divinam à se ratione distinctam. Ita Petrus Corneio Ordinis Carmelitarum, infra quæst. 14. quem aliqui ex recentioribus Thomistis sequuntur.

E Secunda existimat naturam divinam constitui per infinitatem, seu per cumulum omnium perfectionum quæ sunt in Deo. Ita Scotus in 1. dist. 3. quæst. 1. ejusque Discipuli ibidem.

Tertia naturam & quidditatem Dei docet consistere, in eo quod sit ens à se, & per essentiam, Pro qua sententia citantur ex Thomistis Capreolus, Bannez, & Ledesma: & ex extraneis, Molina, Vazquez, & Granada.

Quarta denique contendit essentiam seu naturam Dei, constitui per gradum intellectivum, utpote perfectissimum ex tribus qui admittuntur naturarum constitutivi, nempe esse, vivere, &

G